

พระไตรปิฎก

ฉบับกระเป๋าก

เล่มที่ ๘

พระวินัยปิฎก เล่มที่ ๘

ชมรมพุทธศาสตร์บัณฑิต รุ่น ๔๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๔

พระไตรปิฎก ฉบับกระเป๋ เล่มที่ ๘

ISBN ๙๗๘-๙๗๔-๓๖๔-๙๖๒-๒

- พิมพ์ครั้งแรก : มิถุนายน ๒๕๕๔
จำนวนพิมพ์ : ๕,๐๐๐ เล่ม
ผู้จัดพิมพ์ : ชมรมพุทธศาสตร์บัณฑิต รุ่น ๔๑ (ชม พธ.บ.๔๑)
บรรณาธิการ : พิววัฒน์ ชัยสุข
ที่ปรึกษา : พระเมธีสุทธินิกร,
พระศรีวัชรมุนี, พระครูสุวิธานพัฒน์บัณฑิต,
คณะทำงาน : ระวิง เรืองสังข์, ประสิทธิ์ พุทธศาสน์ศรัทธา
เกษม แสงนนท์, พิววัฒน์ ชัยสุข, ธัญญเดชา ลีภา,
โยนก นาคพันธ์ุ, จันทมร สีทาบุญลี,
ศศินิภา ชัยสุข, มณี อาลากุล
ชรินรัตน์ ชัยสุข, วรณิภา บรรณามล,
วรัญญา หงส์ชัยภูมิ

สงวนลิขสิทธิ์ ๒๕๕๔

พิมพ์ที่ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรศาสน์ไทยการพิมพ์
๔๔/๑๓๒ หมู่ ๖ ซ.กำนันแมน ๓๖ ก.กำนันแมน
แขวงบางขุนเทียน เขตจอมทอง กรุงเทพฯ ๑๐๑๕๐

ปาเพ็ญประโยชน์

ความสามารถปาเพ็ญประโยชน์แก่สังคม เป็นเหตุให้สังคม มีความเจริญ และร่วมเป็น ระวังความเสื่อม และความรุ่มร้อน

ความสามารถมีต่างๆ กัน เมื่อนำความสามารถรวมกันเข้า ก็จะเป็นประโยชน์ร่วมกัน

โลกเจริญและร่วมเป็น เพราะต่างช่วยกันสร้าง ด้วยความสำนึก อย่างเดียวกัน คือ ปาเพ็ญประโยชน์

ในโอกาสที่ชมรมพุทธศาสนบัณฑิต รุ่นที่ ๔๑ แห่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับกระเป๋่า ซึ่งเป็นการรวบรวมเนื้อหาของพระไตรปิฎก ใช้ภาษาที่อ่านแล้ว เข้าใจได้โดยง่าย สะดวกในการพกพา เพื่อประโยชน์ แก่ประชาชนผู้สนใจ โดยทั่วไป นับว่า ได้ปาเพ็ญประโยชน์ อย่างยิ่ง

ขออำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย โปรดคุ้มครองชมรมพุทธศาสนบัณฑิต รุ่นที่ ๔๑ ทุกท่าน ให้มีความสามารถยิ่งๆ ขึ้น เพื่อปาเพ็ญประโยชน์สืบไป.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์
(สมเด็จพระพุฒาจารย์)

ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช
วัดสระเกศ

คำนำ

ชมรมพุทธศาสตร์บัณฑิต รุ่น ๔๑ คือ ผู้สำเร็จการศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๓๙ ซึ่งมีอยู่ทั้งสิ้น ๖๗๐ รูป และได้ออกไปประกอบสัมมาอาชีพตามความสามารถของตนเองทั้งอยู่ในเพศบรรพชิตและลาสิกขา เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๕๑ ได้รวบรวมพุทธศาสตร์บัณฑิตรุ่น ๔๑ จำนวนหนึ่งที้นำแนวคิดเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จึงได้จัดตั้ง “ชมรมพุทธศาสตร์บัณฑิต รุ่น ๔๑” ขึ้น เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๑

ทางชมรมได้ดำเนินกิจกรรมมาตลอดระยะเวลา ๒ ปี ทั้งการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการร่วมแสดงมุทิตาสักการะแก่ผู้ที่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานมาโดยตลอด และยังขาดทุนสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของชมรมอย่างเพียงพอ จึงมีแนวคิดจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับกระเป๋าขึ้น

พระไตรปิฎกฉบับกระเป๋า สรุปลงมาจากพระไตรปิฎกทั้ง ๔๕ เล่ม โดยการประมวลเนื้อที่ประชาชนทั่วไปสามารถอ่านแล้ว เข้าใจใจความที่อยู่เล่มนั้น ๆ ได้โดยแยกเป็นเล่มเล็ก ๆ สามารถพกพาใส่กระเป๋าไปอ่านได้ทุกที่ ทุกเวลาที่ต้องการพักผ่อนด้วยการอ่านหนังสือ

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ทุกท่านจะเข้าถึงเนื้อหาของธรรมที่อยู่ในพระไตรปิฎกได้โดยง่าย และสะดวกในการพกพาติดกระเป๋าไปทุกที่ที่มีทาง

ชมรมพุทธศาสตร์บัณฑิต รุ่น ๔๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ภิกขุวิภัทฺ์โสฬสมหาวาร ตอน ๑	๒
ภิกขุวิภัทฺ์โสฬสมหาวาร ตอน ๒	๑๑
สมุฏฐานสี่ลสังเขป	๑๓
อันตรเปยยาล	๑๗
สมถเภท	๒๒
ชั้นรกปุจฉาวาร, เอกุตตริกนัย	๒๖
อุโปสถาที่ปุจฉาวิสัยชชนา	๓๐
อตถาสปกรณ	๓๒
คาถาสังคณิกะ	๓๓
อธิกรณเภท	๓๖
อปรคาถาสังคณิกะ, โจทนาถันท์	๓๙
จุฬสงคราม, มหาสงคราม	๔๑
กรฐินเภท	๔๔
อุปาสีปัญจกะ	๔๗
อตถาปัตติสมุฏฐาน	๕๒
ทุตติยคาถาสังคณิกะ	๕๓
เสทโมจนคาถา	๕๔
ปัญจวรรค	๕๕

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๘

พระวินัยปิฎกคัมภีร์ปริวาร เป็นคัมภีร์สุดท้ายของพระวินัยปิฎก จัดเป็นพระไตรปิฎกเล่มที่ ๘ คำว่า “ปริวาร” หมายถึง หมวดพระบาลีที่พระธรรมสังคากาจารย์ ยกขึ้นสังคายนาต่อจากพระบาลีชั้นธกะ จัดเป็นหมวดหมู่ไว้เพื่อให้กุลบุตรเกิดความฉลาดในส่วนต่าง ๆ มีอาบัติเป็นต้น ที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งในมาติกาและในวิภังค์ เรียกว่า “ปริวาร” เพราะเปรียบเหมือนกับเป็นภาคผนวกของพระบาลีวิภังค์ และพระบาลีชั้นธกะ ดุจพระอรหันตชีนาสพเป็นบริวารติดตามพระพุทธองค์

พระพุทธเจ้าทรงมีธรรมชั้นเป็นพระสรีระ มีพระอรหันตชีนาสพเป็นบริวาร ส่วนพระวินัยมีมาติกา และชั้นธกะเป็นสรีระ มีคัมภีร์ปริวารเป็นบริวาร

คัมภีร์ปริวารนี้ เป็นคัมภีร์ประกอบหรือคู่มือบรรจุคำถามคำตอบสำหรับซ่อม ความรู้พระวินัยตั้งแต่เล่มที่ ๑ ถึงเล่มที่ ๗ เป็นคัมภีร์ที่ประมวลเนื้อหาที่สำคัญต่าง ๆ มากกล่าวไว้ จัดเป็นหัวข้อ ๒๑ ข้อด้วยกัน คือ

๑. ภิกขุวิภังค์โสฬสมหาวาร ว่าด้วยวาระใหญ่ ๑๖
วาระในภิกขุวิภังค์

๒. ภิกขุณีวิภังค์โสฬสมหาวาร ว่าด้วยวาระใหญ่ ๑๖
วาระในภิกขุณีวิภังค์

๓. สมุฏฐานสี่สังเขป ว่าด้วยการย่อหัวข้อสมุฏฐาน

๔. อันตรเปยยาล ว่าด้วยการละข้อความในระหว่าง

๕. สมถเภท ว่าด้วยประเภทแห่งสมถะ

๖. ชันธกปุจฉาวาร ว่าด้วยวาระคำถามและคำตอบ
ถึงชันธกะ

๗. เอกุตตริกนัย ว่าด้วยนัยเกินหนึ่ง

๘. อุโปสถาทิปุจฉาวิสัยชชนา ว่าด้วยคำถามคำตอบ
เรื่องอุโบสถเป็นต้น

๙. อัตถวสปรกรณ์ ว่าด้วยอำนาจประโยชน์ ๑๐
ประการ

๑๐. คาถาสังคณิกะ ว่าด้วยกลุ่มคาถา

๑๑. อธิกรณ์เภท ว่าด้วยประเภทแห่งอธิกรณ์

๑๒. อปรคาถาสังคณิกะ ว่าด้วยกลุ่มคาถาอีกกลุ่ม
หนึ่ง

๑๓. โจทนาภัณฑ์ ว่าด้วยหมวดการโจท

๑๔. จูฬสงคราม ว่าด้วยภิกษุผู้เข้าสู่จูฬสงคราม

- ๑๕. มหาสงคราม ว่าด้วยภิกษุผู้เข้าสู่มหา-สงคราม
- ๑๖. กฐินเภท ว่าด้วยประเภทแห่งกฐิน
- ๑๗. อุปาติปิฎกอะ ว่าด้วยเรื่องพระอุบาลี ๕ หมวด
- ๑๘. อัคคาปัตติสมุฏฐาน ว่าด้วยสมุฏฐานอาบัติที่มี

อยู่

- ๑๙. ทุศิตคาถาสังคณิกะว่าด้วยกลุ่มคาถากลุ่มที่ ๒
- ๒๐. เสทโฆจนคาถา ว่าด้วยคาถาที่ทำให้เหงื่อแตก
- ๒๑. ปิฎกจวรรค ว่าด้วยหมวด ๕ หมวด
- ทั้ง ๒๑ หัวข้อใหญ่นี้ บางข้อก็มีข้อย่อยมาก บางข้อก็

มีข้อย่อยน้อย

- ๑. ภิกขุวิภังค์โสฬสมหาวาร ว่าด้วยวาระใหญ่ ๑๖
- วาระในภิกขุวิภังค์

ในภิกขุวิภังค์โสฬสมหาวารได้ประมวลสิกขาบทที่
พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้แก่ภิกษุทั้งหลายจากพระวินัย
เล่ม ๑-๒ มาตั้งเป็นปัญหาถามตอบทีละข้อ ตั้งเป็นวาระไว้ ๒
ส่วน ส่วนละ ๘ วาระ รวม ๑๖ วาระ ๘ วาระแรกกับ ๘ วาระ
หลังชื่อก็ก้องกัน ต่างกันตรงเนื้อหา ๘ วาระแรกกล่าวถึงการ
ทำความผิดโดยตรง ๘ วาระ หลังกล่าวถึงผลอันเนื่องมาจาก
การทำความผิดทั้ง ๑๖ มหาวาร มีดังนี้

๘ วาระแรกคือ

๑. กัตถบัญญัติวารวาระว่าด้วยบัญญัติ ณ ที่ไหน
ตั้งปัญหาถาม-ตอบสถานที่ที่ทรงบัญญัติสิกขาบท

ภิกษุผู้เป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท เรื่องที่เป็นเหตุให้
บัญญัติสิกขาบทและถามตอบเรื่องอื่น ๆ อีก รวมปัญหาถาม-
ตอบในสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ทุก
สิกขาบท ๒๖ ข้อคือ

(๑) ทรงบัญญัติ ณ ที่ไหน

(๒) ทรงปรารภใคร

(๓) เพราะเรื่องอะไร

(๔) มีพระบัญญัติ พระอนุบัญญัติ อนุปปีนนบัญญัติ

อยู่หรือ

(๕) มีสัมพัทธ์บัญญัติ ปเทศบัญญัติอยู่หรือ

(๖) มีสาธารณบัญญัติอสาธารณบัญญัติอยู่หรือ

(๗) มีเอกโตบัญญัติ อุกโตบัญญัติอยู่หรือ

(๘) จัดเข้าในอุทเทสไทยนับนื่องในอุทเทสไทย

(๙) มาสู่อุทเทส โดยอุทเทสไทย

(๑๐) เป็นวิบัติอย่างไร

(๑๑) เป็นกองอาบัติไทย

(๑๒) เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร

- (๑๓) เป็นอธิกรณ์อย่างไร
- (๑๔) ระวังด้วยสมณะเท่าไร
- (๑๕) อะไรมีพระวินัย อะไรมีอภิวินัย
- (๑๖) อะไรมีพระปาติโมกข์ อะไรมีอธิปาติโมกข์
- (๑๗) อะไรมีวินัย
- (๑๘) อะไรมีสมาบัติ
- (๑๙) อะไรมีข้อปฏิบัติ
- (๒๐) ทรงอาศัยอำนาจประโยชน์เท่าไร
- (๒๑) ใครศึกษาอยู่
- (๒๒) ใครศึกษาสิกขาเรียบร้อยแล้ว
- (๒๓) ตั้งอยู่ในใคร
- (๒๔) ใครทรงเอาไว้
- (๒๕) เป็นถ้อยคำของใคร
- (๒๖) ใครนำมา

อุทาหรณ์ปัญหาข้อที่ ๑

ถาม : พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระองค์นั้นผู้ทรงรู้ ทรงเห็นทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบทที่
๑ ณ ที่ไหน

ตอบ : ทรงบัญญัติ ณ กรุงเวสาลี

อุทาหรณ์ปัญหาข้อที่ ๒

ถาม : ใครนำมา

ตอบ : พระเถระทั้งหลายนำสืบ ๆ กันมา

การถามตอบนี้ในข้อ ๓-๒๖ มีแนวตอบเดียวกันกับ

ข้อ ๒

๒. กดาปิตติวาร วาระว่าด้วยต้องอาบัติเท่าไร

ตั้งปัญหาถาม-ตอบจำนวนอาบัติที่ภิกษุต้องในเมื่อได้

กระทำความผิดไปแล้ว เช่น

ถาม : ภิกษุเสพเมถุนกรรมต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : ภิกษุเสพเมถุนกรรมต้องอาบัติ ๓ อย่าง คือ

(๑) ภิกษุเสพเมถุนกรรมในซากศพที่ยังไม่ถูกสัตว์กัด

กิน ต้องอาบัติปาราชิก

(๒) ภิกษุเสพเมถุนกรรมในซากศพที่ถูกสัตว์กัดกิน

โดยมาก ต้องอาบัติอุลลัจจัย

(๓) ภิกษุสอดองคชาตเข้าในปากที่อ้าแต่มิได้ถูกต้อง

ต้องอาบัติทุกกฏ

ถามตอบจนครบทุกสิกขาบท

๓. วิปัสสนา วาระว่าด้วยเป็นวิบัติ

ตั้งปัญหาถาม-ตอบการกระทำความผิดนั้นว่าเป็น
วิบัติเท่าไร บรรดาวิบัติ ๔ อย่าง คือ

- (๑) สีสวิบัติ
- (๒) อาจารย์วิบัติ
- (๓) ทิฏฐิวิบัติ
- (๔) อาชีวิวิบัติ เช่น

ถาม : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุนธรรม บรรดาวิบัติ
๔ อย่าง จัดเป็นวิบัติเท่าไร

ตอบ : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุนธรรม บรรดาวิบัติ
๔ อย่าง จัดเป็นวิบัติ ๒ อย่าง คือ

- (๑) เป็นสีสวิบัติ
- (๒) เป็นอาจารย์วิบัติ

๔. สังคหาวาร วาระว่าด้วยการจัดเข้ากองอาบัติ

ตั้งปัญหาถาม-ตอบการต้องอาบัตินั้น ๆ ว่า จัดเข้า
กองอาบัติไหน เช่น

ถาม : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุนธรรม บรรดากอง
อาบัติ ๗ กอง จัดเข้ากองอาบัติเท่าไร

ตอบ : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุนธรรม บรรดากอง
อาบัติ ๗ กอง จัดเข้ากองอาบัติ ๓ กอง คือ

(๑) กองอาบัติปาราชิก

(๒) กองอาบัติอุลลัจจัย

(๓) กองอาบัติทุกกฏ

๕.สมุฏฐานวาร วาระว่าด้วยสมุฏฐาน

ตั้งปัญหาถาม-ตอบการต้องอาบัตินั้น ๆ ว่าเกิดด้วย

สมุฏฐานเท่าไร เช่น

ถาม : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุนกรรม บรรดา

สมุฏฐานแห่งอาบัติ ๖ สมุฏฐาน เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร

ตอบ : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุนกรรม บรรดา

สมุฏฐานแห่งอาบัติ ๖ สมุฏฐาน เกิดด้วยสมุฏฐาน ๑

สมุฏฐาน คือ เกิดทางกายกับจิต หมายถึงมี จิตคิดจะเสพ

ด้วยและได้กระทำทางกายกับมาตุคาม คือ สตรีด้วย

๖.อธิกรณวาร วาระว่าด้วยจัดเป็นอธิกรณ์

ตั้งปัญหาถาม-ตอบการต้องอาบัตินั้น ๆ ว่าจัดเป็น

อธิกรณ์ไหน เช่น

ถาม : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุนกรรม บรรดา

อธิกรณ์ ๔ อย่าง จัดเป็นอธิกรณ์ไหน

ตอบ : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุนกรรม บรรดา

อธิกรณ์ ๔ อย่าง จัดเป็นอาปัติตาทิกรณ์

๘. สมถวาร วาระว่าด้วยการระงับด้วยสมถะ

ตั้งปัญหาถาม-ตอบการต้องอาบัตินั้น ๆ ว่าระงับด้วย

สมถะเท่าไร เช่น

ถาม : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุนกรรม บรรดาสมถะ

๘ อย่าง ระงับด้วยสมถะเท่าไร

ตอบ : อาบัติของภิกษุผู้เสพเมถุนกรรมบรรดาสมถะ

๘ อย่าง ระงับด้วยสมถะ ๓ อย่าง คือ

(๑) สัมมุขานัย

(๒) ปฏิญญาตกรรมะ

(๓) สัมมุขานัยกับติณวัตถารกะ

๙. สมุจจยวาร วาระว่าด้วยการสรุปรวม

ตั้งปัญหาถาม-ตอบการทำผิดอย่างนั้น ๆ ว่าต้อง

อาบัติเท่าไร เช่น

ถาม : ภิกษุเสพเมถุนกรรม ต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : ภิกษุเสพเมถุนกรรมต้องอาบัติ ๓ อย่าง คือ

(๑) ภิกษุเสพเมถุนกรรมในซากศพที่ยังไม่ถูกสัตว์กัด

กิน ต้องอาบัติปาราชิก

(๒) ภิกษุเสพเมถุนกรรมในซากศพที่ถูกสัตว์กัดกิน

โดยมาก ต้องอาบัติอุลลัจจัย

(๓) ภิกษุสอดดองคชาตเข้าไปในปากที่อ้า แต่มิได้

ถูกต้อง ต้องอาบัติทุกกฏ

ทั้งหมดนี้เป็น ๘ วาระแรก

ส่วน ๘ วาระหลังก็ตั้งหัวข้อและตั้งปัญหาถามตอบ

เหมือนกัน ต่างกันตรงที่มุ่งถึงปัจจัยคือการกระทำความผิด
นั้น ๆ เป็นปัจจัยเป็นเหตุให้เกิดอะไรขึ้น คือ ต้องอาบัติอะไร

ขอกล่าวถึงเฉพาะวาระแรกและวาระสุดท้าย

๑. กัตถปัญญัตติวารวาระว่าด้วยบัญญัติ ณ ที่ไหน

ตั้งปัญหาถาม-ตอบเหมือนกัตถปัญญัตติวารใน ๘

วาระแรก เช่น

ถาม : พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ทรงเห็นทรงบัญญัติปาราชิก เพราะการ

เสพเมถุนธรรมเป็นปัจจัย ณ ที่ไหน

ตอบ : ทรงบัญญัติ ณ กรุงเวสาฬี ฯลฯ

๘. สมุจจยวาร วาระว่าด้วยการสรุปรวม

ตั้งปัญหาถาม-ตอบสรุปการกระทำความผิดต่าง ๆ

แต่ละอย่างต้องอาบัติก็อย่าง เช่น

ถาม : เพราะการเสพเมถุนธรรมเป็นปัจจัย ต้อง

อาบัติเท่าไร

ตอบ : เพราะการเสพเมถุนธรรมเป็นปัจจัย ต้อง
อาบัติ ๔ อย่าง คือ

(๑) ภิกษุเสพเมถุนธรรมในซากศพที่ยังไม่ถูกสัตว์กัด
กิน ต้องอาบัติปาราชิก

(๒) ภิกษุเสพเมถุนธรรมในซากศพที่ถูกสัตว์กัดกิน
โดยมาก ต้องอาบัติอุลลัจจัย

(๓) ภิกษุสอดองคชาตเข้าไปในปากที่อ้าแต่มิได้
ถูกต้อง ต้องอาบัติทุกกฏ

(๔) ภิกษุณีต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะใช้ท่อนยาง
ทั้งหมดนี้ คือ มหาวาร ๑๖ ในภิกขุวิภังค์

๒. ภิกษุณีวิภังค์โสฬสมหาวาร ว่าด้วยวาระใหญ่
๑๖ วาระในภิกขุณีวิภังค์

ในภิกขุณีวิภังค์โสฬสมหาวาร ได้ประมวลสิกขาบท
เฉพาะที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้แก่ภิกษุณีทั้งหลาย
จำนวน ๑๓๐ สิกขาบท คือ

ปาราชิก ๔ สิกขาบท สิกขาบทที่ ๕ ถึงสิกขาบทที่ ๘
ของภิกษุณี สังกาติเสส ๑๐ สิกขาบท นิสัคคิยปาจิตตีย์ ๑๒
สิกขาบท ปาจิตตีย์ ๘๖ สิกขาบท ปาฏิเทสนียะ ๘ สิกขาบท

ส่วนสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติในฝ่าย
ภิกษุสงฆ์ และภิกษุณีทั้งหลายต้องปฏิบัติด้วย มิได้นำมาถาม

ตอบใน ๑๖ วาระนี้ ขอกล่าวถึงเฉพาะวาระที่ ๑ ของ ๘ วาระแรก และวาระสุดท้ายของ ๘ วาระหลัง

๑. กัตถปัญญัตติวารวาระว่าด้วยบัญญัติ ณ ที่ไหน

ตั้งปัญหาถาม-ตอบสถานที่ที่ทรงบัญญัติสิกขาบท

ภิกษุณีผู้เป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท เรื่องที่เป็นเหตุให้

บัญญัติสิกขาบทและถามตอบเรื่องอื่น ๆ อีกรวมปัญหาถาม-

ตอบในสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติในฝ่ายภิกษุณี

ทุกสิกขาบท ๒๖ ข้อเช่นกัน ขอกล่าวเฉพาะข้อแรกและข้อ

สุดท้าย

อุทาหรณ์ปัญหาข้อที่ ๑

ถาม : พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็นทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบทที่

๕ แก่ภิกษุณีทั้งหลาย ณ ที่ไหน

ตอบ : ทรงบัญญัติ ณ กรุงสาวัตถี

อุทาหรณ์ปัญหาข้อที่ ๒๖

ถาม : ใครนำมา

ตอบ : พระเถระทั้งหลายนำสืบ ๆ กันมา ฯลฯ

๘. สมุจจยวาร วาระว่าด้วยการสรุปรวม

ตั้งปัญหาถาม-ตอบสรุปการกระทำความผิดต่าง ๆ

แต่ละอย่างต้องอาบัติก็อย่าง เช่น

ถาม : เพราะยินดีการถูกต้องกายเป็นปัจจัย ต้อง
อาบัติเท่าไร

ตอบ : เพราะยินดีการถูกต้องกายเป็นปัจจัย ต้อง
อาบัติ ๕ อย่าง คือ

(๑) ภิกษุณีผู้กำหนด ยินดีการถูกต้องบริเวณใต้ราก
ขวัญลงมาเหนือหัวเข่าขึ้นไปของชายผู้กำหนด ต้องอาบัติ
ปาราชิก

(๒) ภิกษุใช้กายจับต้องกายของมาตุคาม ต้องอาบัติ
สังฆาทิเสส

(๓) ภิกษุใช้กายจับต้องของเนื่องด้วยกายของ
มาตุคาม ต้องอาบัติอุลลัจจัย

(๔) ภิกษุใช้ของที่เนื่องด้วยกายจับต้องของเนื่องด้วย
กายของมาตุคามต้องอาบัติทุกกฏ

(๕) ภิกษุใช้นิ้วจี้กัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

ทั้งหมดนี้คือมหาวาร ๑๖ ในภิกษุณีวิภังค์

๓. สมุฏฐานสี่สสังเขป ว่าด้วยการย่อหัวข้อ

สมุฏฐาน

ในสมุฏฐานสี่สสังเขปนี้ได้แสดงกลุ่มอาบัติที่เกิดใน
สมุฏฐานแต่ละสมุฏฐานโดยจัดอาบัติที่เกิดในสมุฏฐาน
เดียวกันแบ่งเป็น ๑๓ กลุ่ม ก่อนที่จะกล่าวถึงสมุฏฐานทั้ง ๑๓

กลุ่ม พิงทรบาททางที่เกิดของอาบัติที่เรียกว่า “สมุฏฐาน”
ก่อน ซึ่งมี ๖ สมุฏฐาน คือ

๑. กาย

๒. วาจา

๓. กายกัมมวาจา

๔. กายกัมมจิต

๕. วาจากัมมจิต

๖. กายวาจากัมมจิต

อาบัติทั้งหมดที่เกิดในแต่ละสมุฏฐานในสมุฏฐานทั้ง
๖ นี้ แบ่งเป็น ๑๓ กลุ่มคือ

(๑) ปฐมปาราชิกสมุฏฐาน รวบรวมอาบัติที่เกิดโดย
สมุฏฐานที่ ๔ คือ กายกัมมจิต เช่น อาบัติปาราชิกเพราะเสพ
เมถุนธรรม อาบัติสังฆาทิเสส เพราะทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน
อาบัติปาจิตตีย์เพราะเข้าไปแทรกแซงภิกษุผู้เข้าไปอยู่ใน
วิหารของสงฆ์ก่อน

(๒) อทินนาทานสมุฏฐาน รวบรวมอาบัติที่เกิดโดย
สมุฏฐานที่ ๖ คือ กาย วาจากัมมจิต เช่น อาบัติปาราชิกเพราะ
ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ เพราะพรากกายมนุษย์ เพราะ
กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมและอาบัติสังฆาทิเสสเพราะพูด
เกี้ยวหญิง

(๓) สัญจริตตสมุฏฐาน รวบรวมอาบัติที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ ที่ ๖ คือ กาย วาจา กายกับวาจา กายกับจิต วาจากับจิต กายวาจากับจิต เช่น อาบัติสังฆาทิเสสเพราะการทำหน้าที่ชักสือเพราะสร้างกุฎี เพราะสร้างวิหารและอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์เพราะใช้ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติให้ชักจัวร์เก่า

(๔) สมณูภาสนสมุฏฐาน รวบรวมอาบัติที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๖ เช่นเดียว กับอทินนาทานสมุฏฐาน ได้แก่ อาบัติสังฆาทิเสสเพราะการทำสงฆ์ให้แตกกันเพราะประพฤติตามภิกษุผู้ทำสงฆ์ให้แตกกันและอาบัติปาจิตตีย์ เพราะปิดอาบัติชั่วหยาบ

(๕) กฐินสมุฏฐาน รวบรวมอาบัติที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๓ ที่ ๖ คือ กายกับวาจา กายวาจากับจิต เช่น อาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์เพราะเก็บอติเรกจัวร์ไว้เกิน ๑๐ วัน เพราะอยู่ปราศจากใครจัวร์สิ้นราตรีหนึ่งเพราะเก็บอกาสจัวร์ไว้เกิน ๑ เดือน

(๖) เอพกโลมสมุฏฐาน รวบรวมอาบัติที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๑ ที่ ๔ คือ กาย กายกับจิตเช่น อาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์เพราะทำสันถัตตผสมโยใหม่ อาบัติปาจิตตีย์เพราะนอนร่วมกับอนุปสัมบันและมาตุคาม

(๗) ปทโสธัมมสมุฏฐาน รวบรวมอาบัติที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๒ ที่ ๕ คือ วาจา วาจากับจิตเช่น อาบัติปาจิตตีย์ เพราะการสอนอนุปสัมบันให้กล่าวธรรมแข่งกันเป็นบท ๆ และการแสดงธรรมแก่มาตุคามเกิน ๕-๖ คำ

(๘) อัทธานสมุฏฐาน รวบรวมอาบัติที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๑ ที่ ๔ ที่ ๖ คือ กาย กายกับจิต กายวาจากับจิต เช่น อาบัติปาจิตตีย์ เพราะชักชวนกันเดินทางไกลร่วมกันกับภิกษุณีและการออกปากขอโภชนะอันประณีต

(๙) เถยยสัตถสมุฏฐาน รวบรวมอาบัติที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๔ ที่ ๖ คือ กายกับจิต กายวาจากับจิตเช่น อาบัติปาจิตตีย์ เพราะเดินทางไกล ร่วมกับพ่อค้าเกวียนผู้เป็นโจร แอบฟังภิกษุทะเลาะกันและอาบัติทุกกฏ เพราะออกปากขอแกงและข้าวสุก

(๑๐) ธัมมเทศนาสมุฏฐาน รวบรวมอาบัติที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๕ คือ วาจากับจิต เช่น อาบัติทุกกฏ เพราะแสดงธรรมแก่คนกันร่วมถือไม้พลองถือคัสตรา ถืออาวุธ

(๑๑) ภูตาโรจนสมุฏฐาน มีสิกขาบทเดียวเป็นสิกขาบทที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ คือ กาย วาจา กายกับวาจาได้แก่ อาบัติปาจิตตีย์ เพราะบอกอุตตริมนุสสรธรรมที่มีจริง

(๑๒) โจรวิภูฐานปนสมุฏฐาน มีสิกขาบทเดียวเป็น สิกขาบทที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๕ ที่ ๖ คือ วาจากับจิต กาย วาจากับจิตเป็นสิกขาบทในฝ่ายภิกษุณี ได้แก่ อาบัติปาจิตตีย์ เพราะบวชให้สตรีผู้เป็นโจร

(๑๓) อนนุญญาตสมุฏฐาน มีสิกขาบทเดียวเป็น สิกขาบทที่เกิดโดยสมุฏฐานที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๕ ที่ ๖ คือ วาจา กาย กับวาจา วาจากับจิต กายวาจากับจิตเป็นสิกขาบทในฝ่าย ภิกษุณี ได้แก่ อาบัติปาจิตตีย์ เพราะบวชให้สิกขมานาที่ยัง ไม่ได้รับอนุญาต

๔. อันตรเปยยาลว่าด้วยการละข้อความในระหว่าง

ในอันตรเปยยาลนี้ ความจริงก็มีได้มีการแสดงข้อ ความเป็นประโยคเปยยาล มีข้อย่อย ๖ ข้อ นับตามจำนวนข้อ เรื่องแต่บาลีเริ่มจัดข้อตัวเลขในเรื่องที่ ๒ และมีเนื้อหาพอ สรุปลงได้ดังนี้

กคิปุจฉาวาร วาระว่าด้วยการถามว่ามีเท่าไร ตั้งเป็น บทมาติกาถามว่า อาบัติมีเท่าไร กองอาบัติมีเท่าไร วินิตวัตถุมิ เท่าไร ความไม่เคารพมีเท่าไร ความเคารพมีเท่าไร วินิตวัตถุมิ เท่าไร วิบัติมีเท่าไร สมุฏฐานแห่งอาบัติมีเท่าไร มูลแห่งวิวาท มีเท่าไร มูลแห่งการโจทมีเท่าไร สาราณียธรรมมีเท่าไร สังฆ-เภทมีเท่าไร อธิกรณ์มีเท่าไร สมณะมีเท่าไร เมื่อตั้งบทมาติกา

ถามแล้วก็ตอบว่า อาบัติมี ๕ กองอาบัติมี ๕ วินิตวัตถุมิ ๕ อาบัติมี ๗ กองอาบัติมี ๗ วินิตวัตถุมิ ๗ ความไม่เคารพมี ๖ ความเคารพมี ๖ วินิตวัตถุมิ ๖ วิบัติมี ๔ สมุฏฐานแห่งอาบัติมี ๖ มูลแห่งวิวาทมี ๖ มูลแห่งการโจมตี ๖ สาราณียธรรมมี ๖ สังฆเภทมี ๑๘ อธิกรณ์มี ๔ สมณะมี ๗ เมื่อตอบแล้วให้รายละเอียดว่าแต่ละอย่างมีอะไรบ้าง เช่น

อาบัติ ๕ คือ

๑. อาบัติปาราชิก
๒. อาบัติสังฆาทิเสส
๓. อาบัติปาจิตตีย์
๔. อาบัติปาฏิเทสนียะ
๕. อาบัติทุกกฏ

สมณะ ๗ คือ

๑. สัมมุขานันย
๒. สติวินัย
๓. อมุพหวินัย
๔. ปฎิญญาตกรรมะ
๕. เขภุยยสิกา
๖. ทัตสปาปิยสิกา
๗. ติณวัตถารกะ

(๑) ฉอَابัตติสมุญฐานวาร วาระว่าด้วยสมุญฐานแห่ง
อาบัติ ๖ สมุญฐาน ตั้งปัญหาถาม-ตอบตั้งแต่สมุญฐานที่ ๑ ถึง
ที่ ๖ ว่าแต่ละสมุญฐานทำให้ต้องอาบัติอะไรบ้าง เช่น

ถาม : ด้วยสมุญฐานแห่งอาบัติข้อที่ ๑ ภิกษุต้องอาบัติ
ปาราชิกหรือ

ตอบ : ไม่ต้องเลย

ถาม : ต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือ

ตอบ : ต้องก็มี

ถาม : ต้องอาบัติอุลลัจจัยหรือ

ตอบ : ต้องก็มี

ถาม : ต้องอาบัติปาจิตติยหรือ

ตอบ : ต้องก็มี

ถาม : ต้องอาบัติปาฏิเทสนียะหรือ

ตอบ : ต้องก็มี

ถาม : ต้องอาบัติทุกกฏหรือ

ตอบ : ต้องก็มี

ถาม : ต้องอาบัติทุพภาสิตหรือ

ตอบ : ไม่ต้องเลย

(๒) กตাপัตติวาร วาระว่าด้วยต้องอาบัติเท่าไร ตั้ง
ปัญหาถาม-ตอบตั้งแต่สมุฏฐานที่ ๑ ถึงที่ ๖ ว่าภิกษุต้องอาบัติ
เท่าไร เช่น

ถาม : ด้วยสมุฏฐานแห่งอาบัติข้อที่ ๑ ภิกษุต้องอาบัติ
เท่าไร

ตอบ : ด้วยสมุฏฐานแห่งอาบัติข้อที่ ๑ ภิกษุต้อง
อาบัติ ๕ อย่าง คือ

๑. ภิกษุมีความสำคัญว่าควร สร้างกุฎีซึ่งสงฆ์ไม่ได้
แสดงพื้นที่ให้ เกินขนาด มีอันตราย ไม่มีบริเวณโดยรอบ ต้อง
อาบัติทุกกฏ เพราะพยายาม

๒. ยังเหลืออิฐอีกก้อนหนึ่งจะแล้วเสร็จ ต้องอาบัติ
ถูกล้างจัย

๓. อิฐก้อนสุดท้ายเสร็จแล้ว ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๔. ภิกษุมีความสำคัญว่าควรฉันทโกชนะในเวลาวิกาล
ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๕. ภิกษุมีความสำคัญว่าควรรับของเคี้ยวหรือของฉัน
จากมือภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ผู้เข้าไปสู่สะพานบ้านด้วยมือของ
ตนมาฉัน ต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ แล้วถามตอบว่าเป็นวิบัติ
เท่าไร จัดเข้ากองอาบัติเท่าไร เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร จัดเป็น
อธิกรณ์ไหน ระวังด้วยสมณะเท่าไร

(๓) อาบัติตีสมฺภูฐานคาถา ว่าด้วยคาถาแสดง
สมฺภูฐานแห่งอาบัติ ตั้งปัญหาถาม-ตอบเป็นคาถาเรื่องพระผู้
มีพระภาคแสดงสมฺภูฐานแห่งอาบัติ ๖ สมฺภูฐาน ในแต่ละ
สมฺภูฐานมีอาบัติเกิดเท่าไร

(๔) วิปตติปัจจยวาร วาระว่าด้วยความวิบัติเป็น
ปัจจัย ตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องวิบัติ ๔ เป็นปัจจัยให้ต้อง
อาบัติเท่าไร เช่น

ถาม : เพราะสี่วิบัติเป็นปัจจัย ต้องอาบัติ ๔ อย่าง
คือ

๑. ภิกษุณีรู้อยู่ปกปิดอาบัติปาราชิกต้องอาบัติปาราชิก

๒. ภิกษุณีสงฆ์ปกปิดอาบัติปาราชิกต้องอาบัติ

อุลลัจจัย

๓. ภิกษุปกปิดอาบัติสังฆาทิเสส ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๔. ภิกษุปกปิดอาบัติชั่วหยาบของตน ต้องอาบัติทุก

กฏ

(๕) อธิกรณปัจจยวาร วาระว่าด้วยอธิกรณ์เป็น
ปัจจัย ตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องอธิกรณ์ ๔ เป็นปัจจัยให้ต้อง
อาบัติเท่าไร เช่น

ถาม : เพราะวิวาทาธิกรณ์เป็นปัจจัยต้องอาบัติเท่าไร

ตอบ : เพราะวิวาทาธิกรณ์เป็นปัจจัย ต้องอาบัติ ๒
อย่าง คือ

๑. ภิกษุกกล่าวเสียดสีอุปสัมบัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ภิกษุกกล่าวเสียดสีอนุอุปสัมบัน ต้องอาบัติทุกกฏ

๕. สมณเภท ว่าด้วยประเภทแห่งสมณะ

ในสมณเภทนี้มีหัวข้อย่อย ๑๖ ข้อ (บาลีจัดข้อตัวเลข
ต่อจากอันตรเปยยาล) คือ

(๖) อธิกรณ์ปริยายวาร วาระว่าด้วยการอธิบาย
อธิกรณ์ตั้งเป็นบทบาทติกาว่า “วิวาทาธิกรณ์มีอะไรเป็น
หัวหน้า มีฐานเท่าไร มีวัตถุเท่าไร มีภูมิเท่าไร มีเหตุเท่าไร มี
มูลเท่าไร ภิกษุวิวาทกันด้วยอาการเท่าไร วิวาทาธิกรณ์ระงับ
ด้วยสมณะเท่าไร” จนจบทั้ง ๔ อธิกรณ์แล้วตั้งปัญหา

ถาม-ตอบ ทั้ง ๔ อธิกรณ์ เช่น

ถาม : วิวาทาธิกรณ์มีอะไรเป็นหัวหน้า

ตอบ : มีความโลภเป็นหัวหน้า มีความโกรธเป็น
หัวหน้า มีความหลงเป็นหัวหน้า มีความไม่โลภเป็นหัวหน้า มี
ความไม่โกรธเป็นหัวหน้า มีความไม่หลงเป็นหัวหน้า

ถาม : มีฐานเท่าไร

ตอบ : มีฐาน คือ เรื่องทำความแตกร้าง ๑๘ ประการ

ถาม : มีวัตถุเท่าไร

ตอบ : มีวัตถุคือ เรื่องทำความแตกร้าง ๑๘ ประการ

ถาม : มีภูมิเท่าไร

ตอบ : มีภูมิ คือ เรื่องทำความแตกร้าง ๑๘ ประการ

ถาม : มีเหตุเท่าไร

ตอบ : มีเหตุ ๙ คือ กุศลเหตุ ๓ อกุศลเหตุ ๓

อัปยาคตเหตุ ๓

ถาม : มีมูลเท่าไร

ตอบ : มีมูล ๑๒

ถาม : ภิกษุวิวาทกันด้วยอาการเท่าไร

ตอบ : ภิกษุวิวาทกันด้วยอาการ ๒ คือ

(๑) เห็นว่าเป็นธรรม

(๒) เห็นว่าเป็นอธรรม

ถาม : วิวาทาธิกรณ์ ระงับด้วยสมณะเท่าไร

ตอบ : วิวาทาธิกรณ์ ระงับด้วยสมณะ ๒ คือ

(๑) สัมมุขานินัย

(๒) เภยยยสิกขา

(๓) สาธารณวาร วาระว่าด้วยสมณะทั่วไป ตั้งปัญหา

ถาม-ตอบว่าสมณะเท่าไรทั่วไป (คือใช้ได้) แก้อธิกรณ์ ๔ อย่าง

(๘) ตัณฑาคิยวาร วาระว่าด้วยเป็นส่วนนั้นตั้งปัญหาถาม-ตอบว่าสมณะเท่าไรเป็นส่วนนั้น คือเป็นอันหนึ่งอันเดียวแห่งอธิกรณ์ ๔ อย่าง

(๙) สมณสมถัสสสาธารณวาร วาระว่าด้วยสมณะทั่วไปและไม่ทั่วไปแก่สมณะตั้งบทมาติกาว่าสมณะทั่วไปใช้ได้แก่สมณะ สมณะไม่ทั่วไปแก่สมณะ สมณะที่ทั่วไปแก่สมณะก็มี สมณะที่ไม่ทั่วไปแก่สมณะก็มีแล้วตั้งปัญหา

ถาม-ตอบว่า ทั่วไปอย่างไร ไม่ทั่วไปอย่างไร เป็นต้น

(๑๐) สมณสมถัสสตัณฑาคิยวาร วาระว่าด้วยสมณะเป็นส่วนนั้นแห่งสมณะตั้งบทมาติกาว่าสมณะเป็นส่วนนั้น (คือเข้ากันได้) แห่งสมณะ สมณะเป็นส่วนอื่น คือเข้ากันไม่ได้แห่งสมณะ สมณะที่เป็นส่วนนั้นแห่งสมณะก็มี สมณะที่เป็นส่วนอื่นแห่งสมณะก็มีแล้วตั้งปัญหาถาม-ตอบว่าเป็นส่วนนั้นอย่างไร เป็นส่วนอื่นอย่างไร เป็นต้น

(๑๑) สมณสัมมุขาวินยวาร วาระว่าด้วยสมณะคือสัมมุขาวินัย แสดงเรื่องสมณะชื่อรวมคือสัมมุขาวินัย ชื่อส่วน ย่อยแต่ละอย่าง เป็นต้น

(๑๒) วินยวาร วาระว่าด้วยวินัย แสดงเรื่องวินัยคือสัมมุขาวินัย สัมมุขาวินัย คือวินัย เป็นต้น

(๑๓) กุสลา วาระว่าด้วยเป็นกุศลแสดงสมณะ ๗
อย่าง เป็นกุศล อกุศล อัพยากฤต

(๑๔) ยัตถวารปุจฉาวาร วาระว่าด้วย ณ ที่ใด และ
วาระว่าด้วยการถาม แสดงการใช้สมณะร่วมกันได้และไม่ได้

(๑๕) สมถวารวิสัยชนาวาร วาระว่าด้วยเรื่องสมณะ
และวาระว่าด้วยการตอบแสดงการระงับอธิกรณ์ด้วยสมณะ
๗ อย่างร่วมกันได้และไม่ได้

(๑๖) สังสัจจวาร วาระว่าด้วยอธิกรณ์กับสมณะ
รวมกัน แสดงเรื่องอธิกรณ์กับสมณะรวมกันไม่แยกกัน

(๑๗) สัมมตติวาร วาระว่าด้วยอธิกรณ์ระงับ ตั้งปัญหา
ถาม-ตอบเรื่องอธิกรณ์ ๔ ระงับด้วยสมณะเท่าไร

(๑๘) สัมมันตินสัมมตติวาร วาระว่าด้วยอธิกรณ์
ระงับและไม่ระงับ ตั้งปัญหา ถาม-ตอบเรื่องอธิกรณ์ ๔ ระงับ
ด้วยสมณะเท่าไร ไม่ระงับด้วยสมณะเท่าไร

(๑๙) สมถาธิกรณวาร วาระว่าด้วยอธิกรณ์ระงับด้วย
สมณะ ตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องสมณะระงับด้วยสมณะ ระงับ
ด้วยอธิกรณ์ อธิกรณ์ระงับด้วยสมณะระงับด้วยอธิกรณ์

(๒๐) สมุฏฐาเปติวารวาระว่าด้วยอธิกรณ์ยังอธิกรณ์
ให้เกิดขึ้น ตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องอธิกรณ์ ๔ อย่าง แต่ละ
อย่าง ยังอธิกรณ์ข้อไหนให้เกิดขึ้น

(๒๑) ภาชติวาร วาระว่าด้วยจัดเป็นอธิกรณ์ไหน ตั้ง
ปัญหาถาม-ตอบเรื่องอธิกรณ์ ๔ จัดเป็นอธิกรณ์ข้อไหนอาศัย
อธิกรณ์ข้อไหน นับเนื่องในอธิกรณ์ข้อไหน จัดเข้าอธิกรณ์ข้อ
ไหน

๖. ชั้นรกปุจฉาว่า ด้วยวาระคำถามและคำตอบ
ถึงชั้นรกะ

ในชั้นรกปุจฉาว่านี้ แสดงคำถามคำตอบ ชั้นรกะเป็น
คาถาโดยถามเองตอบเอง เช่น ข้าพเจ้าจักถามถึงอุปสัมปทา
ชั้นรกะ หมายถึงมหาชั้นรกะ พร้อมด้วยนิทานพร้อมด้วย
นิทเทศ บทบัญญัติสูงสุดปรับอาบัติเท่าไร ข้าพเจ้าจักตอบ
อุปสัมปทาชั้นรกะ พร้อมด้วยนิทาน พร้อมด้วย นิทเทศ
บทบัญญัติสูงสุดปรับอาบัติ ๒ อย่าง ถามตอบอย่างนี้ตลอด
๒๒ ชั้นรกะเป็นการสรุปจำนวนชั้นรกะในคัมภีร์มหาวรรค
และจุฬวรรค

๗. เอกุตตริกนัย ว่าด้วยนัยเกินหนึ่ง

ในเอกุตตริกนัยนี้แบ่งเป็นข้อย่อย ๑๑ ข้อตามจำนวน
ธรรมประเภท มีเนื้อหาพอสรุปได้ดังนี้

(๑) เอกถวาร ว่าด้วยหมวด ๑ แสดงเรื่องที่มีจำนวน
ตัวเลข ๑ เช่นพึงรู้ธรรมก่ออาบัติจนถึงพึงรู้การงดปาติโมกข์

(๒) ทุกวาร ว่าด้วยหมวด ๒ แสดงเรื่องทีมีจำนวน
ตัวเลข ๒ เช่น

๑. อาบัติเป็นสัญญาวิโมกข์

๒. อาบัติไม่เป็นสัญญาวิโมกข์

จนถึงอาสวะทั้งหลาย ย่อมไม่เจริญแก่บุคคล ๒

พวก คือ

๑. ผู้สำคัญสิ่งมิใช่วินัย ว่าเป็นสิ่งมิใช่วินัย

๒. ผู้สำคัญวินัยว่าเป็นวินัย

(๓) ติกวาร ว่าด้วยหมวด ๓ แสดงเรื่องทีมีจำนวน

ตัวเลข ๓ เช่น

๑. อาบัติทีเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงพระชนม์อยู่ ภิกษุ
จึงต้อง เมื่อปรินิพพานแล้ว ไม่ต้อง

๒. อาบัติทีเมื่อพระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้ว ภิกษุ
จึงต้อง เมื่อทรงพระชนม์อยู่ ไม่ต้อง

๓. อาบัติทีเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงพระชนม์อยู่ก็ดี
ปรินิพพานแล้วก็ดี ภิกษุก็ต้งจนถึงสิ่งของสำหรับอุเท้ามี่ ๓

คือ (๑) ศีลา (๒) กรวด (๓) ศีลาฟองน้ำ

(๔) จตุกกวาร ว่าด้วยหมวด ๔ แสดงเรื่องทีมีจำนวน

ตัวเลข ๔ เช่น

๑. อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยวาจาของตน ออกด้วยวาจา
ของผู้อื่น

๒. อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยวาจาของผู้อื่น ออกด้วย
วาจาของตน

๓. อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยวาจาของตน ออกด้วยวาจา
ของตน

๔. อาบัติที่ภิกษุต้องด้วยวาจาของผู้อื่น ออกด้วยวาจา
ของผู้อื่น จนถึงการงดปาติโมกข์ที่ชอบธรรม ๔ ไม่ได้จำแนก
จำนวน

(๕) ปัญจกวาร ว่าด้วยหมวด ๕ แสดงเรื่องที่มีจำนวน
เลข ๕ เช่น อาบัติมี ๕ กองอาบัติมี ๕ วินิตวัตถุมิ ๕ มิได้
จำแนกจำนวนจนถึงการทรงวินัยมีอานิสงส์ ๕ คือ

๑. เป็นอันคุ้มครองรักษากองศีลของตนไว้ดีแล้ว

๒. ผู้ที่ถูกความรังเกียจครอบงาย่อมหวนระลึกได้

๓. กล่าวพูดในท่ามกลางสงฆ์

๔. ช่มด้วยดีซึ่งข้าศึกโดยสหธรรม

๕. เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม

(๖) ฉกกวาร ว่าด้วยหมวด ๖ แสดงเรื่องที่มีจำนวน
เลข ๖ เช่น อคารวะ ๖ คารวะ ๖ จนถึงการงดปาติโมกข์ชอบ
ธรรม ๖

(๗) สัตตทวาร ว่าด้วยหมวด ๗ แสดงเรื่องที่มีจำนวน
เลข ๗ เช่น อาบัติมี ๗ กองอาบัติมี ๗ วินิตวัตถุมิ ๗ จนถึง
สัตถรรรมมี ๗ คือ

๑. มีศรัทธา
๒. มีhiri
๓. มีโอดตปปะ
๔. เป็นพหูสูต
๕. ปรารภความเพียร
๖. มีสติตั้งมั่น
๗. มีปัญญา

(๘) อัญญทวาร ว่าด้วยหมวด ๘ แสดงเรื่องที่มีจำนวน
เลข ๘ เช่น ภิกษุเมื่อพิจารณาเห็นอาณิสงส์ ๘ ไม่พึงลง
อุกเขปนียกรรมภิกษุจนถึงการงดปาติโมกข์ชอบธรรมมี
๘ (ไม่ได้จำแนกจำนวน)

(๙) นวทวาร ว่าด้วยหมวด ๙ แสดงเรื่องที่มีจำนวน
เลข ๙ เช่น อาฆาตวัตถุมิ ๙ จนถึงการงดปาติโมกข์ชอบธรรม
มี ๙ ไม่ได้จำแนกจำนวน

(๑๐) ทสกทวาร ว่าด้วยหมวด ๑๐ แสดงเรื่องที่มี
จำนวนเลข ๑๐ เช่น อาฆาตวัตถุมิ ๑๐ จนถึงภิกษุณีมีพรรษา
๑๐ ควรให้ศึกษาแก่สตรีที่มีครบครัน

(๑๑) เอกาทสกวาร ว่าด้วยหมวด ๑๑ แสดงเรื่องที่มีจำนวนเลข ๑๑ เช่น บุคคลที่ยังไม่ได้อุปสมบท ไม่พึงให้อุปสมบทมี ๑๑ จำพวก จนถึงเมตตาเจโตวิมุตติที่บุคคลเจริญแล้วมีอานิสงส์ ๑๑ ประการ คือ

๑. หลับเป็นสุข
๒. ตื่นเป็นสุข
๓. ไม่ฝันร้าย
๔. เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย
๕. เป็นที่รักของอมมนุษย์ทั้งหลาย
๖. เทวดาทั้งหลายรักษา
๗. ไฟยาพิษหรือศัสตราไม่กล้ากราย
๘. จิตตั้งมั่นได้เร็ว
๙. สีหน้าสดใส
๑๐. ไม่หลงลืมสติตาย
๑๑. เมื่อยังไม่บรรลुकุณวิเศษอันยิ่งขึ้นไปย่อมเข้าถึง

พรหมโลก

๘. อุปุโบสถาทิปุจฉาวิสัยชชนา ว่าด้วยคำถามคำตอบเรื่องอุปุโบสถเป็นต้น

ในอุปุโบสถาทิปุจฉาวิสัยชชนานี้มีข้อย่อย ๒ ข้อและมีเนื้อหาพอสรุปได้ดังนี้

(๑) อาทิมัชฌันตปุจฉนะ ว่าด้วยคำถามถึงเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดแห่งอุโบสถเป็นต้น ตั้งบทมาติกาเป็นคำถาม เช่น

ถาม : อุโบสถกรรม มีอะไรเป็นเบื้องต้น มีอะไรเป็นท่ามกลาง มีอะไรเป็นที่สุดจนถึงการสมมติไม้เท้าและสาหกรมีอะไรเป็นเบื้องต้น มีอะไรเป็นท่ามกลาง มีอะไรเป็นที่สุด

(๒) อาทิมัชฌันตปุจฉนะ ว่าด้วยคำตอบถึงเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุดแห่งอุโบสถเป็นต้น ตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องอุโบสถกรรมและกรรมต่าง ๆ เช่น

ถาม : อุโบสถกรรมมีอะไรเป็นเบื้องต้น มีอะไรเป็นท่ามกลาง มีอะไรเป็นที่สุด

ตอบ : อุโบสถกรรมมีสามัคคีเป็นเบื้องต้น มีการกระทำเป็นท่ามกลางมีความสำเร็จเป็นที่สุด ฯลฯ

ถาม : การสมมติไม้เท้าและสาหกรมีอะไรเป็นเบื้องต้น มีอะไรเป็นท่ามกลางมีอะไรเป็นที่สุด

ตอบ : การสมมติไม้เท้าและสาหกรมีวัตถุและบุคคลเป็นเบื้องต้น มีญัตติเป็นท่ามกลาง มีกรรมวาจาเป็นที่สุด

๘. อรรถวสปกรณ์ ว่าด้วยอำนาจประโยชน์ ๑๐

ประการ

ในอรรถวสปกรณ์นี้ได้แสดงเรื่องพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทแก่พระสาวกทั้งหลาย โดยอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ แล้วแสดงอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ แต่ละอย่างต่างเป็นปัจจัยแก่กันและกัน ดังนี้

สิ่งใดเป็นความยอมรับว่าดีแห่งสงฆ์ สิ่งนั้นเป็นความ
ผาสุกแห่งสงฆ์

สิ่งใดเป็นความผาสุกแห่งสงฆ์ สิ่งนั้นเพื่อข่มบุคคลผู้
เก้อยาก

สิ่งใดเพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก สิ่งนั้นเพื่อความอยู่
ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม

สิ่งใดเพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม
สิ่งนั้นเพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน

สิ่งใดเพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดใน
ปัจจุบัน สิ่งนั้นเพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดใน
อนาคต

สิ่งใดเพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดใน
อนาคต สิ่งนั้นเพื่อความเลื่อมใส ของคนที่ยังไม่เลื่อมใส

สิ่งใดเพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส สิ่ง
นั้นเพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไป ของคนที่เลื่อมใสแล้ว

สิ่งใดเพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่ไม่เลื่อมใส
แล้ว สิ่งนั้นเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม

สิ่งใดเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม สิ่งนั้นเพื่อ
เอื้อเพื่อพระวินัย

แล้วตั้งอำนาจประโยชน์ประการที่ ๑ เป็นปัจจัยแก่
อำนาจประโยชน์ประการที่ ๒ จนถึงอำนาจประโยชน์ประการ
ที่ ๑๐

แล้วตั้งอำนาจประโยชน์ประการที่ ๒ เป็นปัจจัยแก่
อำนาจประโยชน์ประการที่ ๓ จนถึงอำนาจประโยชน์ประการ
ที่ ๑๐

จนถึงตั้งอำนาจประโยชน์ประการที่ ๑๐ เป็นปัจจัยแก่
อำนาจประโยชน์ประการที่ ๑ จนถึงอำนาจประโยชน์ประการ
ที่ ๙

๑๐. คาถาสังคณิกะ ว่าด้วยกลุ่มคาถา

ในคาถาสังคณิกะนี้มีข้อย่อย ๕ ข้อ และมีเนื้อหาพอ
สรุปได้ดังนี้

(๑) สัตตคนคเรสุบัญญัติคตสิกขาบท ว่าด้วยสิกขาบท
ที่ทรงบัญญัติใน ๘ พระนคร แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูล

ถามพระผู้มีพระภาคถึงสิกขาบทที่ทรงบัญญัติที่จัดเป็น อุกโตวิกังค์ ที่ยกขึ้นสวดในวันอุโบสถมีเท่าไร ทรงบัญญัติ ณ พระนครกีนคร พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า สิกขาบทที่ทรงบัญญัติที่จัดเป็นอุกโตวิกังค์ที่ยกขึ้นสวดในวันอุโบสถมี ๓๕๐ สิกขาบท ทรงบัญญัติ ณ พระนคร ๗ นคร ท่านพระ อุบาลีทูลถามต่อว่าทรงบัญญัติ ณ พระนครไหนบ้าง นครละกี่ สิกขาบท

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบสรุปได้ดังนี้ ทรงบัญญัติ ณ กรุงเวสาลี ๑๐ สิกขาบท กรุงราชคฤห์ ๒๑ สิกขาบท ณ กรุงสาวัตถี ๒๙๔ สิกขาบท เมืองอาฬวี ๖ สิกขาบท กรุงโกสัมพี ๘ สิกขาบท กรุงกบิลพัสดุ์ ๘ สิกขาบท ภัคคชนบท ๓ สิกขาบท

(๒) จตุวิบัติ ว่าด้วยวิบัติ ๔ แสดงเรื่องท่านพระ อุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องอาบัติหนัก อาบัติเบา อาบัติที่มีส่วนเหลือ อาบัติที่ไม่มีส่วนเหลือ อาบัติชั่วหายาบ อาบัติไม่ชั่วหายาบ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่าอาบัติหนัก อาบัติไม่มีส่วนเหลือ อาบัติชั่วหายาบ จัดเป็นสี่วิบัติ อาบัติเบาคืออาบัติอุลลัจจัย อาบัติปาจิตตีย์ อาบัติปาฏิเทสนียะ อาบัติทุกกฏ อาบัติทุพภาสิต จัดเป็นอาจารย์วิบัติ การกล่าวต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จัดเป็นทิกฺขุวิบัติ การกล่าวอวด

อุตตริมนุสสธรรม การทำหน้าที่ชักสื่อการออกปากขอโภชนะ
จัดเป็นอาชีววัตร

(๓) เฉทนกาติ ว่าด้วยเฉทนกลิกขาบทเป็นต้น แสดง
เรื่องท่านพระอุบาลี เข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่อง
ลิกขาบทว่าด้วยการตัดมีเท่าไร จนถึงลิกขาบทที่ทรงบัญญัติ
ว่า "รู้อยู่" มีเท่าไร พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ลิกขาบทที่ว่า
ด้วยการตัดมี ๖ ลิกขาบท จนถึงลิกขาบทที่ทรงบัญญัติ
ว่า "รู้อยู่" มี ๑๖ ลิกขาบท

(๔) อสาธารณกาติ ว่าด้วยอสาธารณลิกขาบทเป็นต้น
แสดงเรื่องพระผู้มีพระภาคตรัสตอบปัญหาที่ท่านพระอุบาลี
ทูลถามเรื่องลิกขาบททั่วไป และลิกขาบทไม่ทั่วไปว่า ลิกขา-
บทของภิกษุที่ไม่ทั่วไปกับภิกษุนี้มี ๔๖ ลิกขาบท ลิกขาบท
ของภิกษุณีที่ไม่ทั่วไปกับภิกษุณีมี ๑๓๐ ลิกขาบท เป็นต้น

(๕) ปาราชิกาติอาปัตติ ว่าด้วยอาบัติปาราชิกเป็น
ต้น แสดงเรื่องที่พระผู้มีพระภาคทรงอธิบายคำว่าปาราชิก
สังฆาติเสส อนิยต ฤตถัจจัย นิสสัคคิย ปาจิตตีย ปาฏิเทศนียะ
ทุกกฏ ทุพภาสิต เสขियะ อาบัติและอนาบัติ ให้ท่านพระ
อุบาลีฟัง

๑๑. อธิกรณเภท ว่าด้วยประเภทแห่งอธิกรณ์

ในอธิกรณเภทนี้มีข้อย่อย ๑๐ ข้อ และมีเนื้อหาพอสรุปได้ดังนี้

(๑) อุกโกฏนเภทาติ ว่าด้วยประเภทการรื้อฟื้นเป็นต้น ตั้งเป็นบทมาติกาว่า อธิกรณ์มี ๔ อย่าง คือ

๑. วิวาทาธิกรณ์

๒. อนุวาทาธิกรณ์

๓. อาปัตตาธิกรณ์

๔. กิจจาธิกรณ์

แล้วตั้งปัญหาถาม-ตอบการรื้อฟื้นอธิกรณ์ เช่น

ถาม : การรื้อฟื้นอธิกรณ์ ๔ อย่างนี้มีเท่าไร

ตอบ : การรื้อฟื้นอธิกรณ์ ๔ อย่างนี้มี ๑๐ คือ รื้อฟื้นวิวาทาธิกรณ์มี ๒ รื้อฟื้นอนุวาทาธิกรณ์มี ๔ รื้อฟื้นอาปัตตาธิกรณ์มี ๓ รื้อฟื้นกิจจาธิกรณ์มี ๑ แสดงการรื้อฟื้นอธิกรณ์ ๑๒ อย่าง แสดงบุคคลผู้มีคุณสมบัติสามารถรื้อฟื้นอธิกรณ์ได้

(๒) อธิกรณนิทานาติ ว่าด้วยนิทานแห่งอธิกรณ์เป็นต้น ตั้งปัญหาถามเรื่องอธิกรณ์ ๔ มีอะไรเป็นนิทาน มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นชาติมีอะไรเป็นแดนเกิดก่อน มีอะไรเป็นองค์ มีอะไรเป็นสมุฏฐานแล้วตอบ ว่า วิวาทาธิกรณ์มีวิวาทเป็นนิทาน มีวิวาทเป็นสมุทัย มีวิวาท เป็นชาติ มีวิวาท

เป็นแดนเกิดก่อน มีวิวาทเป็นองค์ มีวิวาทเป็นสมุฏฐาน
เป็นต้น

(๓) อธิกรณ์มูลาติ ว่าด้วยมูลเหตุอธิกรณ์เป็นต้น ตั้ง
ปัญหาถามเรื่อง อธิกรณ์ ๔ มีมูลเหตุเท่าไร มีสมุฏฐานเท่าไร
แล้วตอบว่า อธิกรณ์ ๔ มีมูลเหตุ ๓๓ มีสมุฏฐาน ๓๓ เป็นต้น

(๔) อธิกรณ์ปัจจยาปัตติ ว่าด้วยอาบัติมีอธิกรณ์เป็น
ปัจจัย ตั้งปัญหาถามตอบเรื่องอธิกรณ์เป็นอาบัติหรือมิใช่
อาบัติ เช่น

ถาม : วิวาทาธิกรณ์ เป็นอาบัติหรือมิใช่อาบัติ

ตอบ : วิวาทาธิกรณ์ มิใช่อาบัติ

(๕) อธิกรณาธิปปายะ ว่าด้วยอธิบายอธิกรณ์ ตั้ง
ปัญหาถามตอบเรื่องอธิกรณ์ ๔ อย่าง แต่ละอย่างมีอธิกรณ์
แต่ละอย่างอยู่ด้วยหรือไม่

(๖) ปุจฉาวาร ว่าด้วยวาระแห่งการถาม แสดงเรื่อง
สมณะ ๗ คือ สติวินัย สัมมุขวินัย อมูพหวินัย ปฎิญญาต-
กณะ เขภุยยสิกา ตัสสปาปิยสิกา ตินวัตถการกะใช้ร่วมกันได้

(๗) วิสัชนาวาร ว่าด้วยวาระแห่งการตอบ แสดง
เรื่องอธิกรณ์ระงับด้วยสมณะที่ใช้ร่วมกันได้และใช้ร่วมกัน
ไม่ได้

(๘) สังสังฆฐวาร ว่าด้วยวาระที่ว่าด้วยการรวมกัน ตั้ง
ปัญหาถามตอบเรื่องสมณะ ๗ ใช้รวมกัน เช่น

ถาม : ธรรมเหล่านี้ คือ สัมมุขาวินัย สติวินัย รวมกัน
หรือแยกจากกัน และนักปราชญ์ยกย้ายบัญญัติธรรมเหล่านี้
ให้แยกออกจากกันได้หรือ ฯลฯ

ตอบ : ธรรมเหล่านี้ คือ สัมมุขาวินัย สติวินัย รวมกัน
ไม่แยกจากกัน และนักปราชญ์ยกย้ายบัญญัติธรรมเหล่านี้ให้
แยกออกจากกันไม่ได้ ฯลฯ

(๙) สัตตสมณินิทาน ว่าด้วยนิทานแห่งสมณะ ๗ ตั้ง
ปัญหาถามตอบเรื่องสมณะ ๗ มีอะไรเป็นนิทานเป็นต้น เช่น

ถาม : สัมมุขาวินัย มีอะไรเป็นนิทาน มีอะไรเป็น
สมุทัย มีอะไรเป็นชาติ มีอะไรเป็นแดนเกิดก่อน มีอะไรเป็น
องค์ มีอะไรเป็นสมุฏฐาน

ตอบ : สัมมุขาวินัยมีนิทานเป็นนิทาน มีนิทานเป็น
สมุทัย มีนิทานเป็นชาติ มีนิทานเป็นแดนเกิดก่อน มีนิทาน
เป็นองค์ มีนิทานเป็นสมุฏฐาน

(๑๐) สัตตสมณานัตถาติ ว่าด้วยสมณะ ๗ มีอรรถ
ต่างกันเป็นต้น ตั้งปัญหา

ถาม-ตอบเรื่องสมณะ ๗ มีอรรถต่างกัน มีพยัญชนะ
ต่างกัน หรือมีอรรถอย่างเดียวกัน แต่พยัญชนะต่างกัน เรื่อง

เหตุนั้น ๆ เป็นอธิกรณ์นั้น ๆ และไม่เป็น เช่น วิวาทเป็น
 วิวาทอธิกรณ์ วิวาทไม่เป็นอธิกรณ์ อธิกรณ์ ไม่เป็นวิวาท เป็น
 อธิกรณ์ด้วยเป็นวิวาทด้วย วิวาทเป็นวิวาทอธิกรณ์ก็มี วิวาท
 ไม่เป็นอธิกรณ์ก็มี อธิกรณ์ไม่เป็นวิวาทก็มี เป็นอธิกรณ์ด้วย
 เป็นวิวาทด้วยก็มี

๑๒. อปรคาถาสังคณิกะ ว่าด้วยกลุ่มคาถาอีกกลุ่ม

หนึ่ง

ในอปรคาถาสังคณิกะนี้ได้แสดงเรื่องท่านพระอุบาลี
 เข้าทูลถามพระผู้มีพระภาค ถึงเรื่องการโจทเพื่ออะไร การ
 สอบสวนเพื่ออะไร พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า การโจทเพื่อ
 ประสงค์ให้ระลึกถึงความผิดการสอบสวนเพื่อประสงค์จะ
 ช่ม ทูลถามถึงอัสชชีเป็นคนเช่นไร ลัสชชีเป็นคนเช่นไร จนถึง
 โจทก์ผู้โง่เขลาเป็นคนเช่นไร โจทก์ผู้ฉลาดเป็นคนเช่นไร
 อย่างไรจึงจัดว่าเป็นการโจท

๑๓. โจทนาภัณฑ์ ว่าด้วยหมวดการโจท

ในโจทนาภัณฑ์นี้มีข้อย่อย ๓ ข้อ และมีเนื้อหาพอสรุปได้ดังนี้

(๑) อนุวิชชกอนุโยค ว่าด้วยข้อซักถามของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ แสดงเรื่องภิกษุผู้มีหน้าที่วินิจฉัยอธิกรณ์ ซักถามโจทก์ในเรื่องที่โจทภิกษุว่า โจทด้วยเรื่องอะไร โจทด้วยศีลวิบัติ อาจารย์วิบัติ หรือทิวฐิวิบัติ และตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องการโจทว่า มีอะไรเป็นเบื้องต้น มีอะไรเป็นท่ามกลาง มีอะไรเป็นที่สุด

(๒) โจทกาทิปฏิบัติ ว่าด้วยข้อปฏิบัติของโจทก์และจำเลยเป็นต้น ตั้งเป็นบทมาติกาว่า โจทก์ควรปฏิบัติอย่างไร จำเลยควรปฏิบัติอย่างไร สงฆ์ควรปฏิบัติอย่างไร ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ควรปฏิบัติอย่างไรแล้วตั้งปัญหา ถาม-ตอบ เช่น

ถาม : โจทก์ควรปฏิบัติอย่างไร

ตอบ : โจทก์ควรตั้งอยู่ในธรรม ๕ อย่าง แล้วจึงโจทผู้อื่น คือ

๑. จักโจทโดยกาลที่ควร จักไม่โจทโดยกาลไม่ควร
๒. จักโจทด้วยเรื่องจริง จักไม่โจทด้วยเรื่องไม่จริง
๓. จักโจทด้วยคำสุภาพ จักไม่โจทด้วยคำหยาบ

๔. จักโจทด้วยเรื่องที่เป็นประโยชน์ จักไม่โจทด้วย
เรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์

๕. จักมีเมตตาจิตโจท จักไม่มุ่งร้ายโจท

(๓) โจทกัสนัตตมาปนะ ว่าด้วยการเผาตนของ
ภิกษุผู้เป็นโจทก์ แสดงเรื่องข้อเสียของภิกษุผู้เป็นโจทก์ เช่น
เป็นคนมักโกรธ ถือโกรธ ดุร้าย แสร้งกล่าวบริภาษ จนถึงไม่รู้
ถ้อยคำอันต่อเนื่องกันไม่ฉลาดต่อทาง ถ้อยคำอันต่อเนื่อง
กัน ปลุกอนาบัติว่าเป็นอาบัติ โจทก์เช่นนี้ ชื่อว่า เผาตน

๑๔. จูฬสงคราม ว่าด้วยภิกษุผู้เข้าสู่จูฬสงคราม

ในจูฬสงครามนี้มีหัวข้อย่อย ๑ ข้อและมีเนื้อหาพอ
สรุปได้ดังนี้

(๑) อนุวิชชกัสนปฎิบัติติ ว่าด้วยข้อปฏิบัติของภิกษุผู้
วินิจฉัยอธิกรณ์แสดงเรื่องภิกษุผู้เข้าสู่สงคราม คือ การ
วินิจฉัยอธิกรณ์ เช่นพึงเป็นผู้มีจิตยำเกรง มีจิตเสมอด้วยผ้า
เช็ดธุลี รู้จักที่หนึ่ง รู้เรื่องที่ควรถามและไม่ควรถาม เป็นผู้หนัก
ในสงฆ์ หนักในพระสังฆกรรม วางตนตามอำนาจคดี เป็นต้น

๑๕. มหาสงคราม ว่าด้วยภิกษุผู้เข้าสู่มหาสงคราม

ในมหาสงครามนี้มีหัวข้อย่อย ๗ ข้อ และมีเนื้อหาพอสรุปได้ดังนี้

(๑) โวหรั้นเตนชานิตัพพาติ ว่าด้วยข้อปฏิบัติที่ภิกษุผู้กล่าวพึงรู้เป็นต้น แสดงเรื่องเป็นบทบาทติกาว่า ภิกษุผู้เข้าสู่สงคราม เมื่อกกล่าวในท่ามกลางสงฆ์ พึงรู้วัตถุ พึงรู้วิบัติ พึงรู้อาบัติ จนถึงพึงรู้อิกรณ์นั้นระงับด้วยธรรมใด ด้วยวินัยใด ด้วยสัตตสุตสนัใด พึงให้อิกรณ์นั้นระงับด้วยวิธีนั้น แล้วแสดงเรื่องเป็นลักษณะบทบาทภาษณีย์อธิบายเป็นเรื่อง ๆ ไป เช่น คำว่า “พึงรู้วัตถุ” นั้น คือ พึงรู้วัตถุแห่งปาราชิก ๘ สิกขาบท พึงรู้วัตถุแห่งสังฆาทิเสส ๒๓ สิกขาบท พึงรู้วัตถุแห่งอนิยต ๒ สิกขาบท พึงรู้วัตถุแห่งนิสสัคคีย์ ๔๒ สิกขาบท พึงรู้วัตถุแห่งปาจิตติย์ ๑๘๘ สิกขาบท พึงรู้วัตถุแห่งปาฏิเทสนียะ ๑๒ สิกขาบท พึงรู้วัตถุแห่งทุกกฏ พึงรู้วัตถุแห่งทุพภาสิตจนจบเรื่องสมณะคือคำว่า “พึงรู้สมณะ” นั้นได้แก่พึงรู้สมณะ ๗ คือ

- (๑) สัมมุขาวินัย
- (๒) เยภุยยสิกา
- (๓) สติวินัย
- (๔) อมุพหวินัย
- (๕) ปฎิญญาตกรณะ

(๖) ตัสสปาปิยสิกา

(๗) ตินวัตถารกะ

(๒) อคตอคันตัพพะ ว่าด้วยภิกษุไม่ควรล่าเอียง
อธิบายว่า ล่าเอียงเพราะชอบเป็นอย่างไร ล่าเอียงเพราะชัง
เป็นอย่างไร ล่าเอียงเพราะหลงเป็นอย่างไร ล่าเอียงเพราะ
กลัวเป็นอย่างไร

(๓) อคตอคมนะ ว่าด้วยการไม่ล่าเอียง นำบท
มาติกาในข้อ ๑ มาตั้งเป็นปัญหาถาม-ตอบเรื่องอคติ ๔ เช่น

ถาม : อย่างไร ชื่อว่าไม่ล่าเอียงเพราะชอบ

ตอบ : ภิกษุเมื่อแสดงธรรมว่าเป็นธรรม ชื่อว่าไม่
ล่าเอียงเพราะชอบแสดงจนครบที่เรียกว่าวัตถุ ๑๘ ข้อ
สุดท้ายว่า เมื่อแสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบว่าเป็นอาบัติไม่ชั่ว
หยาบ ชื่อว่าไม่ล่าเอียงเพราะชอบ ไม่ล่าเอียงเพราะชัง ไม่
ล่าเอียงเพราะหลง ไม่ล่าเอียงเพราะกลัว ก็แสดงโดยใช้วัตถุ
๑๘ เป็นเรื่องประกอบเช่นกัน

(๔) สัญญาปนิยาติ ว่าด้วยการชี้แจงเป็นต้น นำบท
มาติกาในข้อ ๑ มาตั้งเป็นปัญหาถาม-ตอบ เรื่องชี้แจงในฐานะ
ที่ควรชี้แจง เรื่องการพิจารณาในฐานะที่ควรพิจารณา เรื่อง
การเพ่งเล็งในฐานะที่ควรเพ่งเล็ง เรื่องการเลื่อมใสในฐานะที่
ควรเลื่อมใส

(๕) **ปรปักษ์ทิวชานนะ** ว่าด้วยการดูหมิ่นฝ่ายอื่น เป็นต้น นำบทมาติกา ในข้อ ๑ มาตั้งเป็นปัญหาถาม-ตอบ เรื่องการดูหมิ่นฝ่ายอื่นด้วยเข้าใจว่าตนได้พวกแล้ว ดูหมิ่นผู้มีสุตะน้อยด้วยเข้าใจว่า ตนมีสุตะมากดูหมิ่นภิกษุผู้อ่อนกว่า ด้วยเข้าใจว่า ตนเป็นผู้แก่กว่า และอธิบายเป็นลักษณะบทภาชนีย์ ๕ บท คือ คำว่า ไม่ฟังพูดเรื่องที่ยังมาไม่ถึง ไม่ฟังให้เรื่องที่มาถึงแล้วเสื่อมไปจากพระธรรมวินัย ด้วยกรรมใด ด้วยวินัยใด ด้วยสัตตฤศาสน์ใด

(๖) **อนุวัชชกัสนุโยค** ว่าด้วยข้อซักถามของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ แสดงเรื่องที่ภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ซักถาม โจทก์เรื่องการงดปวารณาภิกษุเพราะเรื่องอะไร ถ้าโจทก์ตอบว่า เพราะเรื่องนั้น ก็ถามต่อไปว่าเรื่อง นั้น ๆ ท่านรู้หรือ เช่น โจทก์ตอบว่า งดเพราะศีลวิบัติ ก็ถามว่า ท่านรู้ศีลวิบัติหรือ

(๗) **ปุจฉาวิภาคะ** ว่าด้วยการจำแนกคำถาม นำคำของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ที่ถามว่า “ท่านเห็นอะไร ท่านเห็นอย่างไร ท่านเห็นเมื่อไร ท่านเห็นที่ไหน” มาแสดงเป็นลักษณะบทภาชนีย์เช่นคำว่าท่านเห็นอะไร ถาถึงอะไร ฯลฯ คำว่า ท่านเห็นอะไรนั้น ได้แก่ ถาถึงวัตถุ ถาถึงวิบัติ ถาถึงอาบัติ ถาถึงอัชฌาจารย์และได้นำคำในส่วนที่อธิบายมาตั้งอธิบายอีก เช่น คำว่า “ถาถึงวัตถุ” นั้น ได้แก่ ถาถึงวัตถุ

แห่งป่าราชิก ๘ ถ้ามถึงวัดฤแห่งสังฆาทีเสส ๒๓ ๗๓๗ ถ้ามถึง
วัดฤแห่งทุพภาสิต

อธิบายคำถามของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์และอธิบาย
คำอธิบายด้วยจนจบคำว่า “ท่านเห็นที่ไหน”

๑๖. กฐินเภท ว่าด้วยประเภทแห่งกฐิน

ในกฐินเภทนี้มีหัวข้อย่อย ๖ ข้อและมีเนื้อหาพอสรุป
ได้ดังนี้

(๑) กฐินอรรถตาทิ ว่าด้วยการกรานกฐินเป็นต้น
แสดงเรื่องการกรานกฐินตั้งเป็นบทมาตีกาว่า ใครไม่ได้กราน
กฐิน ใครได้กรานกฐินอย่างไร กฐินไม่เป็นอันกรานอย่างไร
กฐินเป็นอันกรานแล้วอธิบายเป็นลักษณะ บทภาษณีย์ เช่น

คำว่า “ใครไม่ได้กรานกฐิน” นั้น คือ บุคคล ๒ พวก
ได้แก่ ภิกษุผู้ไม่ได้กรานภิกษุผู้ไม่ได้อนุโมทนา ไม่ได้กราน
กฐิน บุคคล ๒ พวกนี้ไม่ได้กรานกฐิน คำว่า “ใครได้กราน
กฐิน” นั้นคือบุคคล ๒ พวก ได้แก่ ภิกษุผู้กรานภิกษุผู้
อนุโมทนาได้กรานกฐิน บุคคล ๒ พวกนี้ได้กรานกฐิน เรื่อง
กฐินไม่เป็นอันกรานกับเรื่องกฐินเป็นอันกราน ก็ได้แสดงตาม
นัยที่แสดงไว้ในคัมภีร์มหาวรรค

(๒) กฐินอนันตรปัจจยาที ว่าด้วยอนันตรปัจจัยแห่ง
กฐินเป็นต้น แสดงเรื่องกฐิน คือ บุพพกรณ์เช่นการซักผ้า

การถอนผ้า เช่น ถอนผ้าสังฆาฏิผืนเก่า การอธิษฐาน การ
กราน มาติกา ๘ และปติโพธ ๒ เป็นปัจจัยโดยอนันตรปัจจัย
โดยสมันตรปัจจัย โดยนิสสยปัจจัย โดยอุปนิสสยปัจจัย
โดยปุเรชาติปัจจัย โดยปัจฉาชาติปัจจัย โดยสหชาติปัจจัย

(๓) ปุพพกรรมนิทานาวิภาคว่าด้วยการจำแนกนิทาน
แห่งบุพพกรรมเป็นต้น ตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องบุพพกรรม
การถอนผ้า การอธิษฐาน การกราน มาติกา ปติโพธ
ความหวัง ความสิ้นหวัง มีอะไรเป็นนิทาน มีอะไรเป็นสมุทัย
มีอะไรเป็นชาติ มีอะไรเป็นแดนเกิดก่อน มีอะไรเป็นองค์ มี
อะไรเป็นสมุฏฐาน เรื่องบุพพกรรมจัดเข้ากรรมเท่าไร การถอน
ผ้าจัดเข้ากรรมเท่าไรถึงการกรานกฐิน ๓ อย่างขึ้น คือ

๑. ผ้าถึงพร้อมด้วยวัตถุ
๒. ผ้าถึงพร้อมด้วยกาล
๓. ผ้าถึงพร้อมด้วยการกระทำ

(๔) กฐินาทีชานิตัพพวิภาค ว่าด้วยการจำแนกข้อ
ควรรู้มีกฐินเป็นต้น แสดงเรื่องกฐินตั้งเป็นบทมาติกาว่า ฟังรู้
กฐิน ฟังรู้การกรานกฐินจนถึงฟังรู้ผ้าที่เป็นนิสสัคคีย์ แล้ว
อธิบายเป็นลักษณะบทภาษณีย์ เช่น คำว่า “ฟังรู้กฐิน” นั้น
คือ การรวบรวม การประชุม ชื่อ การตั้งชื่อ การเรียกชื่อ
ภาษาพยัญชนะ การกล่าววกรรมเหล่านั้นรวมเรียกว่ากฐิน

จนถึงคำว่าพึงรู้ผ้าที่เป็นนิสสัยคือ เมื่อภิกษุกำลังตัดเย็บ
ผ้าอยู่อรุณขึ้นมาแล้วอธิบายการกรานกฐินจนถึงภิกษุ
อนุโมทนากฐิน

(๕) บุคคลสี่เสวกฐินัตถาร ว่าด้วยบุคคลกรานกฐิน
เท่านั้นตั้งปัญหา ถาม-ตอบเรื่องการกรานกฐินว่าใครเป็นผู้
กรานกฐิน

(๖) ปลิโพธิปัญหาพยากรณ์ ว่าด้วยการแก้ปัญหา
ปลิโพธิ แสดงเรื่องท่านพระมหากัสสปะถามท่านพระอุบาลี
ถึงเรื่องกฐินเดาะด้วยมาติกา ๘ ประการ จนถึงการเดาะกฐิน
๒ อย่างเกิดด้วยกัน ดับด้วยกัน คือ

๑. เดาะในระหว่าง

๒. เดาะพร้อมกัน

๑๗. อุปาสธิปัญจกะ ว่าด้วยเรื่องพระอุบาลี ๕

หมวด

ในอุปาสธิปัญจกะนี้มีข้อย่อย ๑๔ ข้อ และมีเนื้อหาพอ
สรุปได้ดังนี้

(๑) อนิสสิตวรรค หมวดว่าด้วยการไม่ถือนิสัย แสดง
เรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องภิกษุผู้
ไม่ถือนิสัยไม่ได้ เรื่องภิกษุที่ไม่ควรให้อุปสมบท เรื่องภิกษุที่
ควรถูกลงโทษ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบว่า ภิกษุที่

ประกอบด้วยองค์ ๕ จะพึงอยู่โดยไม่ถือนิสัยตลอดชีวิต
ไม่ได้ คือ

๑. ไม่รู้อุโบสถ
๒. ไม่รู้อุโบสถกรรม
๓. ไม่รู้ปาติโมกข์
๔. ไม่รู้ปาติโมกข์เทศ
๕. มีพรหมาย่อน ๕

ส่วนภิกษุที่ไม่ต้องถือนิสัยก็มีคุณสมบัติตรงข้ามจาก
องค์ ๕ นี้ พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงองค์แห่งภิกษุผู้ต้อง
ถือนิสัยน้อยอื่น ๆ อีก ๒ กรณีและได้ทรงแสดงองค์แห่งภิกษุผู้
ไม่ควรให้อุปสมบท ๒ กรณีองค์แห่งภิกษุผู้ควรให้อุปสมบท
๒ กรณีได้ทรงแสดงองค์แห่งภิกษุผู้ควรถูกลงโทษ ๙ กรณี

(๒) นัยปฏิบัติสัมภนวรรค หมวดว่าด้วยการไม่ระงับ
กรรม แสดงเรื่องท่าน พระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาค
ถึงเรื่องภิกษุผู้สงฆ์ไม่ควรระงับกรรมให้ เรื่องภิกษุผู้เข้าสู่
สงคราม คือที่วินิจฉัยอธิกรณ์ พึงตั้งธรรมเท่าไรไว้ในตน เรื่อง
ภิกษุผู้ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์ เรื่องอาณิสงส์การ เรียบพระ
วินัย

(๓) โวหารวรรค หมวดว่าด้วยการใช้โวหาร แสดง
เรื่องท่านพระอุบาลีเข้า ทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องภิกษุ

ไม่ควรพูดในท่ามกลางสงฆ์ ๑๑ กรณีและควรพูดในท่ามกลางสงฆ์ ๑๑ กรณี

(๔) ติฏฐาวิกกรรมวรรค หมวดว่าด้วยการเปิดเผยความเห็น แสดงเรื่อง ท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องการเปิดเผยความเห็น ที่ไม่ชอบธรรม ๒ กรณี ความเห็นที่ชอบธรรม ๒ กรณี เรื่องการรับประเคนที่ใช้ไม่ได้ ๒ กรณี เรื่องของที่ไม่เป็นเดนและของที่เป็นเดน เรื่องการห้ามภัตต เรื่องการทำตามปฎิญาที่ไม่ชอบธรรมและที่ชอบธรรม เรื่องไม่ควรทำโอกาสและควรทำโอกาส เรื่องการไม่ควรสนทนา พระวินัยและควรสนทนาพระวินัย เรื่องเหตุที่ถามปัญหา เรื่องการอวดอ้างมรรคผล เรื่องวิสุทธิ เรื่อง โภชนะ

(๕) อัคคาทานวรรค หมวดว่าด้วยการรับหน้าที่เป็นโจทก์ แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องภิกษุประสงค์จะโจทควรกำหนดธรรมเท่าไรไว้ในตน ควรตั้งธรรมเท่าไรไว้ในตน ควรใส่ใจธรรมเท่าไรไว้ในตน เรื่องภิกษุที่สงฆ์ไม่ควรทำโอกาสและสงฆ์ควรทำโอกาส เรื่องภิกษุผู้ประสงค์จะรับวินิจฉัยอธิกรณ์ เรื่องภิกษุผู้มีอุปการะมากแก่พวกภิกษุผู้ก่ออธิกรณ์ เรื่องภิกษุผู้ไม่ควรซักถามและควรซักถาม

(๖) ชุติงควรรค หมวดว่าด้วยชุติงค์ แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องภิกษุผู้ถืออยู่ป่ามีกี่ประเภท

(๗) มุสาวาทวรรค หมวดว่าด้วยมุสาวาท แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องมุสาวาทมีเท่าไร เรื่องภิกษุงดอุโบสถหรือปวารณาในท่าม กลางสงฆ์ สงฆ์พึงกล่าวห้าม เรื่องภิกษุที่สงฆ์ไม่ควรให้ชักถามและควรให้ชักถาม เรื่องภิกษุต้องอาบัติด้วยอาการเท่าไร เรื่องเวร ๕ เรื่องการงดเว้นจากเวร ๕ เรื่องความเสื่อม เรื่องความพร้อม

(๘) ภิกขุโนวาทวรรค หมวดว่าด้วยการให้โอวาทภิกษุณี แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องภิกษุที่ภิกษุณีไม่พึงไหว้ เรื่องภิกษุณีที่สงฆ์ลงโทษ เรื่องภิกษุไม่ควรให้โอวาทภิกษุณี ไม่ควรรับให้โอวาทภิกษุณี เรื่องภิกษุที่ไม่ควรสนทนาด้วยและควรสนทนาด้วย

(๙) อุพพาทิกวรรค หมวดว่าด้วยอุพพาทิกสมมติ แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงภิกษุที่สงฆ์ไม่พึงสมมติด้วยอุพพาทิกา คือ วิธีระงับวิวาาทิกรณ์ ในกรณีที่ที่ประชุมสงฆ์มีความไม่สะดวกด้วยเหตุบางอย่าง สงฆ์จึงเลือกภิกษุบางรูปในที่ประชุมนั้นตั้งเป็นคณะแล้วมอบเรื่องให้นำไปวินิจฉัย

(๑๐) อธิกรณรูปสมวรรค หมวดว่าด้วยการระงับ
อธิกรณ์ แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระ
ภาคถึงเรื่องภิกษุผู้ไม่ควรระงับอธิกรณ์ ๘ กรณีและภิกษุผู้
ควรระงับอธิกรณ์ ๘ กรณี เรื่องสังฆเภท (ความแตกแห่ง
สงฆ์) เรื่องสังฆราชี ความร้าวรานแห่งสงฆ์

(๑๑) สังฆเภทวรรค หมวดว่าด้วยภิกษุผู้ทำลาย
สงฆ์ แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึง
เรื่องภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ประกอบด้วยองค์เท่าไร ต้องไปเกิดใน
อบาย ต้องไปเกิดในนรก ดำรงอยู่ชั่วกัป แก้ไขไม่ได้

(๑๒) ทุคิยสังฆเภทวรรค หมวดว่าด้วยภิกษุผู้
ทำลายสงฆ์หมวดที่ ๒ แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถาม
พระผู้มีพระภาคถึงเรื่องภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ประกอบด้วยองค์
เท่าไร ไม่ต้องไปเกิดในอบาย ไม่ต้องไปเกิดในนรก ไม่ต้อง
ดำรงอยู่ชั่วกัป ยังแก้ไขได้

(๑๓) อาวาสิกวรรค หมวดว่าด้วยภิกษุผู้อยู่ใน
อาวาส แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาค
ถึงเรื่องภิกษุผู้อยู่ในอาวาสประกอบด้วยองค์เท่าไร เหมือน
ถูกโยนลงนรก เรื่องการชี้แจงพระวินัยที่ไม่ชอบธรรมและที่
ชอบธรรม เรื่องภิกษุผู้แจกกัฏฐประกอบด้วยองค์เท่าไร
เหมือนถูกโยนลงนรก เรื่องภิกษุผู้จัดเสนาสนะเป็นต้น

(๑๔) กฐินัตถการกวรรค หมวดว่าด้วยการกรานกฐิน แสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่อง การกรานกฐินมีอาณิสยส์เท่าไร เรื่องโทษของการนอนล้มสติ เรื่องอาณิสยส์ของการนอนมีสติ เรื่องบุคคลที่ไม่ควรไหว้ และ บุคคลที่ควรไหว้ เรื่องข้อปฏิบัติของภิกษุผู้อ่อนพรรษา

๑๘. อัถฐาปัตติสมุฏฐาน ว่าด้วยสมุฏฐานอาบัติที่มี อยู่

ในอัถฐาปัตติสมุฏฐานนี้มีหัวข้อย่อย ๓ ข้อ และมี เนื้อหาพอสรุปได้ดังนี้

(๑) ปาราชิก ว่าด้วยอาบัติปาราชิก แสดงเรื่องอาบัติ ที่ภิกษุต้องและออกเป็นลักษณะบทมาตिकाแต่ไม่มีการ อธิบาย เช่น อาบัติที่ภิกษุไม่จงใจต้อง แต่จงใจออกมียอยู่ แล้ว ตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องอาบัติปาราชิก ๔ สิกขาบท เกิดด้วย สมุฏฐานเท่าไร

(๒) สังฆาทิเสส ว่าด้วยสังฆาทิเสส ตั้งปัญหาถาม- ตอบเรื่องอาบัติสังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท ฯลฯ เสดิยะ ๗๕ สิกขาบท เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร

(๓) ปาราชิกาติ ว่าด้วยอาบัติปาราชิกเป็นต้น ตั้ง ปัญหาถาม-ตอบเรื่องสิกขาบทที่ทรงบัญญัติในฝ่ายภิกษุสงฆ์ คือ อาบัติปาราชิก ๔ สิกขาบท สังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท

อนิยต ๒ สิกขาบท นิสสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๐ สิกขาบท
ปาจิตตีย์ ๙๒ สิกขาบท ปาฏิเทสนียะ ๔ สิกขาบท เสขียะ
๗๕ สิกขาบท เกิดด้วยสมุฏฐานเท่าไร

๑๙. ทุติยคาถาสังคณิกะ ว่าด้วยกลุ่มคาถากลุ่มที่ ๒
ในทุติยคาถาสังคณิกะนี้มีหัวข้อย่อย ๔ ข้อและมี
เนื้อหาพอสรุปได้ดังนี้

(๑) กายิกาทิอาปัตติ ว่าด้วยอาบัติทางกายเป็นต้น
ตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องอาบัติทางกาย ทางวาจา มีเท่าไร ต้อง
อาบัติเมื่ออรุณขึ้นมีเท่าไร อาบัติชื่อว่ายาวตติยกามีเท่าไร
 ฯลฯ อาบัติทางวาจาในกลางคืนมีเท่าไร

(๒) เทสนาคามินิยาอาปัตติ ว่าด้วยอาบัติเป็นเทส
นาคามินี้เป็นต้น ตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องอาบัติที่เป็นเทส
นาคามินี้มีเท่าไร อาบัติหนักทางกายและวาจามีเท่าไร ฌยญ
รสีในเวลาวิกาลมีเท่าไร ฯลฯ ผู้เดินต้องอาบัติเท่าไร ผู้ยืนต้อง
อาบัติเท่าไร ผู้นั่งต้องอาบัติเท่าไร ผู้นอนต้องอาบัติเท่าไร

(๓) ปาจิตตียะ ว่าด้วยอาบัติปาจิตตีย์ ตั้งปัญหาถาม-
ตอบเรื่องอาบัติปาจิตตีย์ที่มีวัตถุต่างกันมีเท่าไร เพราะสวด
สมนุภาสน์ครบ ๓ ครั้ง ต้องอาบัติเท่าไร ฯลฯ อาฆาตวัตถุมี
เท่าไร สงฆ์แตกกันด้วยเหตุเท่าไร อาบัติชื่อปฐมาปัตติกามี
เท่าไร การตั้งญัตติมีเท่าไร

(๔) อวันทนิยบุคคลลาที ว่าด้วยบุคคลไม่ควรไหว
เป็นต้น ตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องบุคคลที่ภิกษุไม่ควรกราบ
ไหว้ ควรให้จิวรแก่บุคคลก็พวก ฯลฯ เสขิยะมีเท่าไร

๒๐. เสทโมจนคาถา ว่าด้วยคาถาที่ทำให้เหงื่อแตก
ในเสทโมจนคาถานี้ได้นำข้อความต่าง ๆ มาแสดงใน
รูปคาถาซึ่งทำให้ผู้คิดหาความหมายหาคำอธิบายเหงื่อแตก มี
หัวข้อย่อย ๓ ข้อและมีเนื้อหาพอสรุปได้ ดังนี้

(๑) อวิปवासปัญหา ปัญหาว่าด้วยการไม่อยู่
ปราศจาก ตั้งชื่อหัวข้อตามปัญหาข้อแรก คือ ข้อความว่า
“ภิกษุทั้งหลายไม่อยู่ร่วมกับภิกษุณีทั้งหลาย ความสนิทชิด
เชื้อบางอย่างในบุคคลนั้นทำไม่ได้เพราะไม่อยู่ปราศ ไม่ต้อง
อาบัติ ปัญหาข้อนี้ท่านผู้ฉลาดทั้งหลายคิดกันแล้ว”

(๒) ปาราชิกาทีปัญหา ปัญหาว่าด้วยอาบัติปาราชิก
เป็นต้น ตั้งชื่อหัวข้อตามปัญหาคือข้อความว่า “สตรีอยู่ข้าง
ในภิกษุอยู่ข้างนอกช่องในเรือนนั้นก็ไม่มี ภิกษุพึงต้องอาบัติ
ปาราชิกเพราะเสพเมถุนธรรมเป็นปัจจัยได้อย่างไรปัญหาข้อ
นี้ ท่านผู้ฉลาดทั้งหลายคิดกันแล้ว”

(๓) ปาจิตติยาทีปัญหา ปัญหาว่าด้วยอาบัติปาจิตติย์
เป็นต้นแสดงเรื่องเกี่ยวกับอาบัติปาจิตติย์ เช่น “ภิกษุใช้สอย

จิวรที่อธิษฐานแล้วย่อมด้วยน้ำย่อมกัปปะก็ทำแล้ว ยังต้อง
อาบัติ ปัญหาข้อนี้ท่านผู้ฉลาดทั้งหลายคิดกันแล้ว”

๒๑. ปัญจวรรค ว่าด้วยหมวด ๕ หมวด

ในปัญจวรรคนี้มีข้อย่อย ๕ ข้อและมีเนื้อหาพอสรุป
ได้ดังนี้

(๑) กรรมวรรค หมวดว่าด้วยเรื่องกรรมแสดงเรื่อง
กรรมตั้งเป็นบทบาทิกาแล้วตั้งปัญหาถาม-ตอบ

(๒) อัคถวสวรรค หมวดว่าด้วยอำนาจประโยชน์
แสดงเรื่องพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทแก่พระสาวก
ทั้งหลายโดยอาศัยอำนาจประโยชน์ ๒ ประการ แบ่งเป็น ๑๐
หมวดรวม ๒๐ ประการ

(๓) ปัญญัติตวรรค หมวดว่าด้วยเรื่องที่ทรงบัญญัติ
แสดงเรื่องที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติเป็นหัวข้อคือ
ปาติโมกข์ ปาติโมกข์ทเทศ การงดปาติโมกข์ ปวารณา การงด
ปวารณากรรมต่าง ๆ การให้ปริวาส อัพทาน โอสารณิธรรม
นิสสารณิกรรม อุปสมบท อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติ-
หุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม

(๔) อบัญญัติเตปัญญัติตวรรค หมวดว่าด้วยทรง
บัญญัติในเมื่อยังมีบัญญัติแสดงเรื่องที่พระผู้มีพระภาค
ทรงบัญญัติสิกขาบทที่ยังมิได้บัญญัติ ทรงบัญญัติเพิ่มเติม

ศึกษาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว ทรงบัญญัติสมณะ ๙ ประการ
ด้วยทรงอาศัยอำนาจประโยชน์ ๒ ประการ แบ่งเป็น ๑๐
หมวดรวม ๒๐ ประการ

(๕) นวสังคหรรค หมวดว่าด้วยสังคหะ ๙ แสดง
สังคหะ คือการรวบรวม ๙ อย่าง

๑. วัตถุสังคหะ
๒. วิบัติสังคหะ
๓. อาบัติสังคหะ
๔. นิทานสังคหะ
๕. ปุคคลสังคหะ
๖. ชันธสังคหะ
๗. สมุฏฐานสังคหะ
๘. อธิกรณ์สังคหะ
๙. สมณสังคหะ

แสดงวิธีที่สงฆ์ระงับอธิกรณ์ในเมื่อคู่กรณีมาพร้อม
แสดงเรื่องเป็นลักษณะบทมาติกา เช่น ฟังรู้วัตถุ ฟังรู้โคตร
ฟังรู้ชื่อ ฟังรู้อาบัติ แล้วอธิบายเป็นลักษณะบทภาษนีย์ว่า คำ
ว่า “เมถุนธรรม” เป็นทั้งวัตถุ เป็นทั้งโคตร คำว่า “ปาราชิก”
เป็นทั้งชื่อ เป็นทั้งอาบัติจนถึงคำว่า “ทุกกฏ” เป็นทั้งชื่อ เป็น
ทั้งอาบัติที่กล่าวมานี้เป็นเนื้อหาโดยพิสดารในคัมภีร์ปริวาร

เนื้อหาที่น่าสนใจในคัมภีร์ปริวาร

ต่อไปจะได้กล่าวถึงเนื้อหาที่น่าสนใจที่แสดงไว้ในคัมภีร์ปริวาร จักได้นำมาแสดง เฉพาะที่น่าสนใจและพึงทราบตามสมควร

เนื้อหาที่น่าสนใจในภิกขุวิภังค์โสฬสมหาวาร และภิกขุณีวิภังค์โสฬสมหาวารได้มีการตั้งปัญหาถาม-ตอบเรื่องบัญญัติ ๘ ประการ คือ

๑. บัญญัติ
๒. อนุบัญญัติ
๓. อนุปป็นนบัญญัติ
๔. สัพพัตถบัญญัติ
๕. ปเทสบัญญัติ
๖. สาธารณบัญญัติ
๗. อสาธารณบัญญัติ
๘. เอกโตบัญญัติ
๙. อุกโตบัญญัติ

(๑) บัญญัติ คือ ข้อที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติครั้งแรกในแต่ละสิกขาบท ทุกสิกขาบทจะมี ๑ พระบัญญัติ เรียกว่า “มูลบัญญัติ” เช่น “โย ปน ภิกขุ เมถุนं ธมมं ปฏี-

เสเวยย ปาราชิกโก โหติ อสฺวาโส” ก็ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้

(๒) อนุบัญญัติ คือข้อที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติเพิ่มเติมภายหลังอนุบัญญัติมีไม่ทุกสิกขาบท ในสิกขาบทที่มีอนุบัญญัติก็มีมากบ้างน้อยบ้าง สิกขาบทที่มีอนุบัญญัติมากที่สุด คือ คณโกชนสิกขาบทที่ ๒ แห่ง โภชนวรรค มี ๗ พระอนุบัญญัติรองลงมา คือ นหानสิกขาบทที่ ๗ แห่งสุราปานวรรคมี ๖ พระอนุบัญญัติ ข้อความที่เป็นพระอนุบัญญัติ เช่น คำว่า “อนตมโส ติรจฺฉานคตตายปิ” และคำว่า “ภิกฺขุณฺํ สิกฺขาสาชีวสฺมาปนฺโน สิกฺขํ อปฺปจฺจกฺขาย ทุพฺพลยํ อนาวิกิตฺวา” ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ แต่เดิม ยังไม่มีการบัญญัติสิกขาบทมารดาบิดาของท่านพระสุทินมาขอผู้สืบเชื้อสาย เพื่อป้องกันการถูกริบมรดกที่ขาดผู้สืบสกุล ท่านพระสุทินเห็นว่าไม่มีโทษ จึงได้เสพเมถุนธรรมกับอดีตภรรยาจนนางตั้งครรภ์ เมื่อเรื่องนี้ถึงพุทธสำนัก พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ทรงชี้โทษโดยประการต่าง ๆ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามการเสพเมถุนธรรม การบัญญัติห้ามครั้งแรกนี้เรียกว่า “บัญญัติ” หรือ “มูลบัญญัติ” ดังกล่าวแล้วในข้อ ๑

ต่อมาเกิดเรื่องที่ภิกษุรูปหนึ่งเสพเมถุนธรรมกับนางถึง พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุบัญญัติเพิ่มเติมว่า “โย ปน

ภิกขุ เมณฺ्हํ ฌมฺมํ ปฏฺฐิสฺสเวยฺย อนฺตมฺโส ตฺริจฺฉานคตฺตายปิ,
ปาราชิกโก โหติ อสฺวาโส”

อนึ่ง ภิกษุใดเสพเมถุนธรรมโดยที่สุดแม้กับสัตว์
ดิรัจฉานตัวเมียภิกษุนั้น เป็นปาราชิก หาสิ่งวาสนมิได้ เพิ่มเติม
คำว่า“โดยที่สุดแม้กับสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย” ต่อมาอีก เกิด
เรื่องที่พวกภิกษุวัชชีบุตรไม่ได้บอกคินสิกขา ไม่ได้แจ้งเรื่องที่
ตนไม่ต้องการประพฤติพรหมจรรย์ให้ใครทราบ พวกกันไปเสพ
เมถุนธรรม ภายหลังเสื่อมญาติเสื่อมทรัพย์ จึงมาขอบวช
ใหม่ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “มิใช่ฐานะมิใช่โอกาสที่
ตถาคตจะถอนปาราชิกสิกขาบทที่บัญญัติแก่สาวกทั้งหลาย”
แล้วทรงอนุบัญญัติเพิ่มเติมครั้งที่ ๒ ว่า “โย ปน ภิกขุ ภิกขุณฺโณ
สิกขาสาชีวสมาปนฺโน สิกขํ อปฺปจฺจกฺขาย ทุพฺพลํ อนา-
วิกควา เมณฺ्हํ ฌมฺมํ ปฏฺฐิสฺสเวยฺย อนฺตมฺโส ตฺริจฺฉานคตฺตายปิ
ปาราชิกโก โหติ อสฺวาโส” “อนึ่งภิกษุใดถึงพร้อมด้วยสิกขา
และสาชีพของภิกษุทั้งหลาย ไม่บอกคินสิกขา ไม่เปิดเผย
ความతోแท้ เสพเมถุนธรรมโดยที่สุดแม้กับสัตว์ดิรัจฉานตัว
เมียภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสิ่งวาสนมิได้ เพิ่มเติมคำว่า “ถึง
พร้อมด้วยสิกขาและสาชีพของภิกษุทั้งหลาย ไม่บอกคิน
สิกขา ไม่เปิดเผยความతోแท้” นี้คือลักษณะพระบัญญัติและ
พระอนุบัญญัติ

(๓) **อนุปป็นนบัญญัติ** คือ ข้อที่พระผู้พระภาคทรงบัญญัติในเมื่อเรื่องยังไม่เกิดขึ้น อนุปป็นนบัญญัติมาเฉพาะในฝ่ายภิกษุณี คือ ครุธรรม ๘ ประการ ไม่มีในที่อื่น ดังนั้นทุกสิกขาบทท่านจึงกล่าวว่า “อนุปป็นนปญฺญตติ ตสมิ นตถิ” “ในสิกขาบทนั้นไม่มีอนุปป็นนบัญญัติ” ครุธรรม ๘ ประการ

(๔) **ปเทศบัญญัติ** คือ สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติเฉพาะประเทศได้แก่ที่ทรงบัญญัติเฉพาะมัชฌิมประเทศหรือเฉพาะปัจฉิมตชนบท ข้อนี้ เนื่องจากข้อ ๕ ดูรายละเอียดในข้อ ๕

(๕) **สัพพัตถบัญญัติ** คือ สิกขาบทบัญญัติที่ต้องปฏิบัติในที่ทุกแห่งทั้งใน มัชฌิมประเทศทั้งในปัจฉิมตชนบท สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติเกือบทั้งหมดเป็นสัพพัตถบัญญัติมีอยู่ ๔ สิกขาบทที่ไม่เป็นสัพพัตถบัญญัติ คือ

๑. วินยธรปญฺจเมน คณฺเณ อุปสมปทา : การอุปสมบทด้วยคณะมีจำนวน ๕ รูป รวมทั้งพระวินัยธร

๒. คุณฺจคุณฺญาหนา : ใช้รองเท้าหลายชั้น

๓. ธฺวนหานํ : การอาบน้ำได้เป็นนิตย

๔. จมมตถรณํ : การใช้หนังที่เป็นเครื่องลาด

๕ สิกขาบทนี้บัญญัติห้ามเฉพาะในมัชฌิมประเทศ ในปัจฉิมตชนบทไม่ห้าม

(๖) สาธารณบัญญัติ คือ สิกขาบทที่ต้องปฏิบัติทั้งฝ่ายภิกษุและฝ่ายภิกษุณี

(๗) อสาธารณบัญญัติ คือ สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติเฉพาะแก่ฝ่ายภิกษุบางสิกขาบทซึ่งภิกษุณีไม่ต้องปฏิบัติและที่ทรงบัญญัติแก่ฝ่ายภิกษุณีล้วนจำนวน ๑๓๐ สิกขาบท

(๘) เอกโคบัญญัติ คือ สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติในสงฆ์ฝ่ายเดียว ได้แก่ อสาธารณบัญญัตินั้นเอง

(๙) อุกโคบัญญัติ คือ สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ได้แก่ สิกขาบทที่ปรารภฝ่ายภิกษุและบัญญัติไว้ก่อนมาตุคามเข้ามาบวชเป็นภิกษุณี แต่เมื่อมาตุคามเข้ามาบวชเป็นภิกษุณีก็ต้องปฏิบัติด้วย ส่วนที่บัญญัติเพิ่มในฝ่ายภิกษุณีคงปฏิบัติเฉพาะฝ่ายภิกษุณี ฝ่ายภิกษุไม่ต้องปฏิบัติ นี่คือนิบัญญัติ ๙ ประการ

ปาติโมกข์ทเทศ วิธียกปาติโมกข์ขึ้นแสดง ๕ ประการ คือ

๑. นิทานุทเทศ วิธียกปาติโมกข์ขึ้นแสดง โดยยกเฉพาะนิทาน สุณาตุ เม ภนุเต สโม, อชชูปสโต ปณณรโส ฯ เปฯ อาวิกตา หิสส ผาสุ โหติ ขึ้นแสดงจบแล้วละอุทเทศที่เหลือไว้ด้วยสุตบต คือหัวข้อ ดังนี้

อุททิฏฐัง โข อายสมนโต นิทานัง สุตา โข ปนายสมนเตหิ จตตารโ ปาราชิกา ฌมมา เทรสสัมมาทิสเสสา ฌมมา เทวอนิยตา ฌมมา ตีสนิสฺสคฺคิยา ฌมมา เทวนวุติ ปาจิตติยา ฌมมา, จตตารโ ปาฏิเทสนียา ฌมมา, เสขิยา ฌมมา, สตตอธิกฺรณสมถา ฌมมา, เอตตกนฺตสฺส ภควโต สุตตาคตํ สุตตปริยาปนํ อนวชฺตมมาสํ อุทเทสํ อาคจฺจติ, ตตถ สพฺเพเหว สมคฺเคหิ สมฺโมทมานเนหิ อวิวทมานเนหิ สิกฺขิตพฺพํ

๒. ปาราชิกุทเทศ วิธียกปาติโมกข์ขึ้นแสดงโดยยกเฉพาะนิทาน และปาราชิกขึ้นแสดงจบแล้วละอุทเทศที่เหลือไว้ด้วยสุตบต ดังนี้

อุททิฏฐัง โข อายสมนโต นิทานัง, อุททิฏฐา จตตารโ ปาราชิกา ฌมมา, สุตา โข ปนายสมนเตหิ เทรส สัมมาทิสเสสา ฌมมา, ... สมฺโมทมานเนหิ อวิวทมานเนหิ สิกฺขิตพฺพํ

๓. สังฆาทิเสสทเทศ วิธียกปาติโมกข์ขึ้นแสดงโดย
ยกเฉพาะนิทาน ปาราชิกและสังฆาทิเสสขึ้นแสดงจบแล้วละ
อุทเทศที่เหลือด้วยสุตบท ดังนี้

อุททิฏฐุ โข อายสมนุโต นิทานัง, อุททิฏฐา จตตารो
ปาราชิกา ฌมา อุททิฏฐา เตรส สังฆาทิเสสา ฌมา, สุตา โข
ปนายสมนุเตหิ เทว อนียตา ฌมา...สมโมทมานเนหิ อวิวิท-
มานเนหิ สิกขิตพพ

๔. อนียตุทเทศ วิธียกปาติโมกข์ขึ้นแสดงโดยยก
เฉพาะนิทาน ปาราชิก สังฆาทิเสส และอนียตขึ้นแสดงจบ
แล้วละอุทเทศที่เหลือด้วยสุตบท ดังนี้

อุททิฏฐุ โข อายสมนุโต นิทานัง, อุททิฏฐา จตตารो
ปาราชิกา ฌมา, อุททิฏฐา เตรส สังฆาทิเสสา ฌมา, อุททิฏฐา
เทว อนียตา ฌมา, สุตา โข ปนายสมนุเตหิ ทีส นิสสคคิยา
ฌมา, ... สมโมทมานเนหิ อวิวิทมานเนหิ สิกขิตพพ

๔ อุทเทศนี้ใช้ในเมื่อมีอันตราย ๑๐ ประการ อย่างไม่
อย่างหนึ่งเกิดขึ้น

๕. วิตถารุทเทศ วิธียกปาติโมกข์ขึ้นแสดงโดย
พิสดารตั้งแต่ต้นจนจบ สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรง
บัญญัติไว้ทุกสิกขาบท จัดเข้าในนิทานุทเทศและนับเนื่องใน
นิทานุทเทศ ที่สิกขาบททั้งหมดจัดเข้าและนับเนื่องในอุทเทศ

ที่ ๑ คือ นิทานุทเทศนั้น เพราะจัดเข้าในคำนี้ว่า “ยสฺส ลียา อาปตฺติ, โส อาวิกเรยฺย” “อาบัติมีแก่ภิกษุรูปใด ภิกษุรูปนั้น พึงเปิดเผย” ข้อความนี้เป็นข้อความตอนหนึ่งที่ยกขึ้นแสดง ในนิทานุทเทศ ดังนั้น ลิกขาบททุกสิกขาบทจึงนับเนื่องใน อุทเทศที่ ๑ เพราะเป็นสิกขาบทที่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดพึงเปิดเผย ส่วนที่มาสู่อุทเทศนั้นแยกกัน ปาราชิกมาสู่อุทเทศที่ ๒ สังฆาทิเสสมาสู่อุทเทศที่ ๓ อนิยตมาสู่อุทเทศ ๔ นิส- สัคคีย์ปาจิตตีย์ ปาฏิเทศนียะ เสดิยะมาสู่อุทเทศที่ ๕

นี้เป็นส่วนเนื้อหาที่น่าสนใจในโสฬสมหาวารในภิกษุ วิภังค์และภิกษุณีวิภังค์ **สมุฏฐานสี่สสังเขป**

ในสมุฏฐานสี่สสังเขป แสดงหัวข้อสมุฏฐานแห่ง อาบัติเกิดในสมุฏฐานเดียวกันจัดเป็น ๑๓ สมุฏฐานเป็นคาถา นับจำนวนได้ ๖๒ คาถา คาถาสมุฏฐานสี่สสังเขปนี้ คงเป็น คาถาที่พระสังคีติกาจารย์แต่งไว้ อรรถกถาและฎีกามีได้ระบุ แต่มีบางคาถาที่อรรถกถาและฎีการะบุไว้ว่าพระสังคีติกา จารย์แต่งไว้ เช่น คาถาแสดงรายนามพระเถระผู้ทรงจำพระ วินัยสืบกันมาท่านกล่าวว่า “พระมหาเถระรุ่นโบราณาจารย์ ชาวสิงหลแต่งไว้เมื่อคราวสังคายนาพระธรรมวินัยแล้วจารึก เป็นลายลักษณ์อักษรลงบนใบลาน” การจารึกพระธรรมวินัย เป็นลายลักษณ์อักษรลงบนใบลานนั้นได้กระทำกันเมื่อคราว

สังคายนาคั้งที่ ๕ พ.ศ. ๔๓๓ เรื่องสมุฏฐาน ๑๓ นั้นได้กล่าว
แล้วประเด็นที่น่าสนใจที่จะกล่าวนี้ คือ ข้อความคาถาแรก
แห่งสมุฏฐานสี่สังเขปว่า อนิจจา สัพพสงขารา ทุกขานตตา
จ สงขตา นิพพานญเจว ปณตติ อนตตา อิติ นิจณ สังขารทั้ง
ปวงที่ปัจจัยปรุงแต่ง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา พระ
นิพพานและบัญญัติท่านวินิจฉัยว่า เป็นอนัตตา อรรถกถา
อธิบายว่า อนตตา อิติ นิจณยาติ อนตตา อิติ วินิจจिता คำ
ว่า “ท่านวินิจฉัยว่า เป็นอนัตตา” คือ ท่านวินิจฉัยแล้วว่า
เป็นอนัตตา นิพพาน เป็น นปุสกลิงค์ ปณตติ เป็นอิตถิ
ลิงค์ เป็นประธานทั้ง ๒ บท นิจณยา เป็นกิริยานามกิตก์
ประกอบเป็นอิตถิลิงค์เพราะอยู่ใกล้บทว่า ปณตติ หลัก
การประกอบวิภัตติวจนะและลิงค์ของบทที่เกี่ยวข้องเป็น
วิเสสนะเป็นกิริยาของบท นามนามหลายบทและต่างลิงค์กัน
จะประกอบวิภัตติและลิงค์อนุวัตรตามบทนามนามที่อยู่ใกล้
เช่น ข้อความว่า “อุปปชชมานโน หิ โสโก วา ภยํ วา ปิยเมว
นิสสาย อุปฺปชฺชติ...วฏฺฐมุสโก หิ โสโก วา ภยํ วา อุปฺปช-
ชมานํ ปิยเมว สตฺตํ วา สงขารํ วานิสสาย อุปฺปชฺชติ “จริงอยู่
ความโศกหรือความกลัว เมื่อจะเกิดขึ้นย่อมอาศัยสัตว์หรือ
สังขารอันเป็นที่รักนั้นเกี่ยวเกิดขึ้น...จริงอยู่ ความโศกหรือ

ความกลัวอันมีวิภูษะเป็นมูล เมื่อจะเกิดขึ้นย่อมอาศัยสัตว์ หรือสังขารอันเป็นที่รักนั้นเกี่ยวเกิดขึ้น”

เรื่องนิพพานและบัญญัติเป็นอนัตตานี้ ฎีกาได้อธิบายไว้ว่า

“ปาฬิย์ นิพพานญเจว ปญญตติติ เอตถ ยสมา สงขตธมเม อุปาทาย ปญญตตา สมมุติสจจภูตา ปุคคลา ทิปญญตติ ปรมตถโต อวิชชมานตตา อุปปตติวินาสยุตต- วตถุทธมนิยเตน อนิจจทุกขลกขณทวเยน ยุตตาติ วตตุ อยุตตา, การกเวทกาทิรุเปน ปน ปริกปปีเตน อตตสภาเวน วิรหิตตตา “อนตตา”ติ วตตุ ยุตตา. ตสมา อย์ ปญญตติปิ อสงขตตตสามญญโต วตตุญเตน นิพพานเนน สห “อนตตา อิติ นิจจนยา”ติ วตตา “ในคำนี้ว่า นิพพานญเจว ปญญตติ ในพระบาลีมีอธิบายดังนี้ เพราะการบัญญัติว่าบุคคลเป็นต้นอันเป็นสมมติสัจจะ ซึ่งท่านอาศัยสังขตธรรมบัญญัติไว้ ไม่ควรที่จะกล่าวว่าประกอบด้วยอนิจจลักษณะและทุกขลักษณะซึ่งกำหนดเป็นวัตรธรรมที่ประกอบด้วยความเกิดขึ้นและความพินาศไปเพราะไม่มีอยู่โดยปรมาตถ์ แต่ควรที่จะกล่าวว่า เป็นอนัตตา เพราะเว้นจากความเป็นอัตตาที่กำหนดโดยความเป็นผู้กระทำและเป็นผู้เสวยผลการกระทำ ฉะนั้น ท่านจึงนำสิ่งที่เป็นบัญญัติมาวินิจฉัยว่าเป็นอนัตตาร่วมกับพระนิพพาน

ซึ่งเป็นปรมัตถธรรม เพราะต่างก็เป็นสิ่งที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งเหมือนกัน”

พระนิพพานมิใช่บัญญัติ พระพุทธทศตเถระได้แสดงไว้ในคัมภีร์อภิธัมมวาทารว่า “ปรมตถโต อตถิเยว นิพพานํ นาม เอโก สภาโว. ตํ ปน ปกติวาทินํ ปกติวีย, ติตถิยานํ อตตะวีย จ สสวิसानํ วีย จ นาวิชชมานํ. อถ ปญญุตติมตตํ นิพพานนติ เจ, ตมปิ อยุตตํ. กสมา? นิพพานารมมณานํ จิตตเจตสิกานํ นวตตพพารมมณตตะตา...ตสมา น ปญญุตติมตตํ นิพพานํ. ยสมา จ ปณณตติภาโว นิพพานสฺส น ยุชฺชติ “ว่า โดยปรมัตถ์พระนิพพานเป็นสภาวะอย่างหนึ่งที่มีอยู่นั้นเทียวก็พระนิพพานนั้นมิใช่เป็นสิ่งที่ไม่ปรากฏซึ่งต่างจากปกติของพวกเขาปกติวาที่ต่างจากอิตตะตาของพวกเขาเดียรถีย์และต่างจากเขากระต่ายที่ไม่มีปรากฏอยู่ถามว่า ถ้าพระนิพพานเป็นเพียงบัญญัติไซ้ร้ ชื่อนั้นไม่ถูกต้อง เพราะอะไรเพราะจิตและเจตสิกธรรมทั้งหลายที่รับพระนิพพานเป็นอารมณ์นั้นเป็นสิ่งที่มิใช่สภาวะธรรมที่บุคคลไม่ควรกล่าวว่าเป็นอดีตปัจจุบันหรืออนาคตเป็นอารมณ์ ... เพราะฉะนั้นพระนิพพานจึงมิใช่เป็นเพียงบัญญัติและเพราะภาวะที่พระนิพพานเป็นบัญญัติ จึงไม่ถูกต้อง”

คาถาสังคณิกะ

เนื้อหาที่น่าสนใจในคาถาสังคณิกะคือกลุ่มคาถาแสดงเรื่องท่านพระอุบาลีเข้าทูลถามปัญหาพระผู้มีพระภาคเกี่ยวกับสิกขาบทที่ทรงบัญญัติในสงฆ์ ๒ ฝ่ายซึ่งยกขึ้นสวดในวันอุโบสถ พิจารณาดูแล้ว เป็นเรื่องที่รองรับสิกขาบททั้งหมด ๓๕๐ สิกขาบทที่ทรงบัญญัติในสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายภิกษุ ๒๒๐ สิกขาบท ฝ่ายภิกษุณี ๓๐๔ สิกขาบท จำนวนตัวเลข ๒๒๐ กับ ๓๐๔ นี้ มิได้แบ่งครึ่งจากจำนวนตัวเลข ๓๕๐ แต่เป็นการแบ่งออกมาเฉพาะส่วนหนึ่ง คือ เฉพาะสิกขาบทที่เป็นสาธารณบัญญัติ สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ในฝ่ายภิกษุมีจำนวน ๒๒๐ สิกขาบท (ไม่นับอธิกรณ์สมณะ ๙) ที่ทรงบัญญัติในฝ่ายภิกษุณีมีจำนวน ๑๓๐ สิกขาบท เมื่อนับรวมที่ทรงบัญญัติในสงฆ์ ๒ ฝ่ายมีจำนวน ๓๕๐ สิกขาบท ภิกษุณีต้องปฏิบัติสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติในฝ่ายภิกษุสงฆ์อีก ๑๓๔ สิกขาบท คือ

ปาราชิก ๔ สิกขาบท

๑. เมถุนธรรมสิกขาบท ว่าด้วยการเสพเมถุนธรรม

๒. อทินนาทานสิกขาบท ว่าด้วยการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้

๓. มนุสสวิคคหสิกขาบท ว่าด้วยการปลงชีวิตมนุษย์

๔. อุตตริมนุสสรธรรมสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวอวด

อุตตริมนุสสรธรรม

สังฆาทิเสส ๗ สิกขาบท

๕. สัญจริตตสิกขาบท ว่าด้วยการชักสือ (สิกขาบทที่

๕ ในฝ่ายภิกษุ)

๖. ปฐมทุฎฐโทสสิกขาบท ว่าด้วยการขัดเคืองมีโทสะ

ข้อที่ ๑ (สิกขาบทที่ ๘ ในฝ่ายภิกษุ)

๗. ทุติยทุฎฐโทสสิกขาบท ว่าด้วยการขัดเคืองมี

โทสะ ข้อที่ ๒ (สิกขาบทที่ ๙ ในฝ่ายภิกษุ)

๘. สังฆเภทสิกขาบท ว่าด้วยการทำลายสงฆ์ให้แตก

กัน (สิกขาบทที่ ๑๐ ในฝ่ายภิกษุ)

๙. สังฆเภทานวัตตกสิกขาบท ว่าด้วยการประพฤติ

ตามกล่าวสนับสนุนภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ (สิกขาบทที่ ๑๑ ใน

ฝ่ายภิกษุ)

๑๐. ทุพพจสิกขาบท ว่าด้วยการเป็นคนว่า

ยาก (สิกขาบทที่ ๑๒ ในฝ่ายภิกษุ)

๑๑. กุลทุสกกสิกขาบท ว่าด้วยการประทุษร้าย

ตระกูล (สิกขาบทที่ ๑๓ ในฝ่ายภิกษุ)

นิสัคคิยปาจิตตีย์ ๑๘ สิกขาบท

๑๒. ปฐมกฐินสิกขาบทที่ ๑ แห่งจีวรวรรคของภิกษุสงฆ์
๑๓. อุทโทสิตสิกขาบทที่ ๒ แห่งจีวรวรรคของภิกษุสงฆ์
๑๔. ตติยกฐินสิกขาบทที่ ๓ แห่งจีวรวรรคของภิกษุสงฆ์
๑๕. อัญญาตกวิญญัตตีสิกขาบทที่ ๖ แห่งจีวรวรรคของภิกษุสงฆ์
๑๖. ตตุตตริสิกขาบทที่ ๗ แห่งจีวรวรรคของภิกษุสงฆ์
๑๗. อุปัคขณสิกขาบทที่ ๘ แห่งจีวรวรรคของภิกษุสงฆ์
๑๘. ทุตติยอุปัคขณสิกขาบทที่ ๙ แห่งจีวรวรรคของภิกษุสงฆ์
๑๙. ราชสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งจีวรวรรคของภิกษุสงฆ์
๒๐. รุปียสิกขาบทที่ ๘ แห่งโกสิยวรรคของภิกษุสงฆ์
๒๑. รุปียสังโฆหารสิกขาบทที่ ๙ แห่งโกสิยวรรคของภิกษุสงฆ์
๒๒. กยวิกกยสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งโกสิยวรรคของภิกษุสงฆ์

๒๓. อุณปัญจพันธสิกขาบทที่ ๒ แห่งปิตตวรรคของ
ภิกษุสงฆ์

๒๔. เกสัชชสิกขาบทที่ ๓ แห่งปิตตวรรคของภิกษุ
สงฆ์

๒๕. จีวรอัจฉินทนสิกขาบทที่ ๕ แห่งปิตตวรรคของ
ภิกษุสงฆ์

๒๖. สุตตวิญญูตติสิกขาบทที่ ๖ แห่งปิตตวรรคของ
ภิกษุสงฆ์

๒๗. มหาเปสการสิกขาบทที่ ๗ แห่งปิตตวรรคของ
ภิกษุสงฆ์

๒๘. อัจเจกจีวรสิกขาบทที่ ๘ แห่งปิตตวรรคของภิกษุ
สงฆ์

๒๙. ปริณตสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งปิตตวรรคของภิกษุ
สงฆ์

ปาจิตติย ๗๐ สิกขาบท

มุสาวาทวรรค ๑๐ สิกขาบท

๓๐. มุสาวาทสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวเท็จ

๓๑. โอมสวาทสิกขาบทว่าด้วยการกล่าวเสียดสี

๓๒. เปสฺสุญญสิกขาบทว่าด้วยการกล่าวส่อเสียด

๓๓. ปทโสธัมมสิกขาบท ว่าด้วยการสอนให้กล่าว

ธรรมแข่งกันเป็นบท ๆ

๓๔. สหเสยยสิกขาบท ว่าด้วยการนอนร่วมกัน

๓๕. ทุติยสหเสยยสิกขาบท ว่าด้วยการนอนร่วมกัน

ข้อที่ ๒

๓๖. ธัมมเทสนาสิกขาบท ว่าด้วยการแสดงธรรม

๓๗. ภูตาโรจนสิกขาบท ว่าด้วยการบอกอุตตริ-

มนุสสรธรรมที่มีจริง

๓๘. ทุฏฐุลลาโรจนสิกขาบท ว่าด้วยการบอกอามัติชั่ว

หยาบ

๓๙. ปฐวีขณนสิกขาบท ว่าด้วยการขุดดิน

กุตคามวรรค ๑๐ สิกขาบท

๔๐. กุตคามสิกขาบท ว่าด้วยการพรากกุตคาม

๔๑. อัญญาบาทกสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวกลบ

เคลื่อน

๔๒. อุชฌापนกสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวให้เพ่งโทษ

๔๓. ปฐมเสนาสนสิกขาบท ว่าด้วยเสนาสนะข้อที่ ๑

๔๔. ทุตติยเสนาสนสิกขาบท ว่าด้วยเสนาสนะข้อที่ ๒

๔๕. อนุปัจฉชสิกขาบท ว่าด้วยการเข้าไปแทรกแซง

๔๖. นิกกัชาตมสิกขาบท ว่าด้วยการจุดลากออก

๔๗. เวทาสกุกุสิกขาบท ว่าด้วยกุกุชี้้นลอย

๔๘. มหัลลกวินหารสิกขาบท ว่าด้วยการสร้างวิหาร

ใหญ่

๔๙. สัมปปาณกสิกขาบท ว่าด้วยสิ่งมีชีวิต

โกชนวรรค ๑๐ สิกขาบท ตรงกับฝ่ายภิกษุสงฆ์ ดังนี้

๕๐. อาวสถปิณฑสิกขาบทที่ ๑ แห่งโกชนวรรคของ

ภิกษุสงฆ์

๕๑. คณโกชนสิกขาบทที่ ๒ แห่งโกชนวรรคของภิกษุ

สงฆ์

๕๒. กาณมาตุสิกขาบทที่ ๔ แห่งโกชนวรรคของภิกษุ

สงฆ์

๕๓. วิกาลโภชนสิกขาบทที่ ๗ แห่งโภชนวรรคของ
ภิกษุสงฆ์
๕๔. สันนิธิการกสิกขาบทที่ ๘ แห่งโภชนวรรคของ
ภิกษุสงฆ์
๕๕. ทันทโปนสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งโภชนวรรคของ
ภิกษุสงฆ์
๕๖. อุยโยชนสิกขาบทที่ ๒ แห่งอเจลกวรรคของภิกษุ
สงฆ์
๕๗. สโภชนสิกขาบทที่ ๓ แห่งอเจลกวรรคของภิกษุ
สงฆ์
๕๘. รโหปฎิจฉันนสิกขาบทที่ ๔ แห่งอเจล-วรรคของ
ภิกษุสงฆ์
๕๙. รโหนิสัชชสิกขาบทที่ ๕ แห่งอเจลกวรรคของ
ภิกษุสงฆ์
- จาริตตวรรค ๑๐ สิกขาบท ตรงกับของฝ่ายภิกษุ
สงฆ์ ดังนี้
๖๐. จาริตตสิกขาบทที่ ๖ แห่งอเจลกวรรคของภิกษุ
สงฆ์
๖๑. มหานามสิกขาบทที่ ๗ แห่งอเจลกวรรคของภิกษุ
สงฆ์

๖๒. อุตยุตตเสนาสิกขาบทที่ ๘ แห่งอเจลกวรรคของ
ภิกษุสงฆ์

๖๓. เสนาวาสสิกขาบทที่ ๙ แห่งอเจลกวรรคของ
ภิกษุสงฆ์

๖๔. อุตโยธิกสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งอเจลกวรรคของ
ภิกษุสงฆ์

๖๕. สุราปานสิกขาบทที่ ๑ แห่งสุราปานวรรคของ
ภิกษุสงฆ์

๖๖. อังคุลิปโตทกสิกขาบทที่ ๒ แห่งสุราปานวรรค
ของภิกษุสงฆ์

๖๗. หัสสรัम्मสิกขาบทที่ ๓ แห่งสุราปานวรรคของ
ภิกษุสงฆ์

๖๘. อนาทรียสิกขาบทที่ ๔ แห่งสุราปานวรรคของ
ภิกษุสงฆ์

๖๙. ภิงสาปนสิกขาบทที่ ๕ แห่งสุราปานวรรคของ
ภิกษุสงฆ์

โชติวรรค ๑๐ สิกขาบท ตรงกับของฝ่ายภิกษุสงฆ์
ดังนี้

๗๐. โชติกสิกขาบทที่ ๖ แห่งสุราปานวรรคของภิกษุ
สงฆ์

๗๑. นหานสิกขาบทที่ ๗ แห่งสุราปานวรรคของภิกษุสงฆ์

๗๒. ทุพพัฒนากรรมสิกขาบทที่ ๘ แห่งสุราปานวรรคของภิกษุสงฆ์

๗๓. วิกัปปนสิกขาบทที่ ๙ แห่งสุราปานวรรคของภิกษุสงฆ์

๗๔. จีวรอปนิธานสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งสุราปานวรรคของภิกษุสงฆ์

๗๕. สัตถุจิจจสิกขาบทที่ ๑ แห่งสัปปาณกวรรคของภิกษุสงฆ์

๗๖. สัปปาณกสิกขาบทที่ ๒ แห่งสัปปาณกวรรคของภิกษุสงฆ์

๗๗. อุกโกฏนสิกขาบทที่ ๓ แห่งสัปปาณกวรรคของภิกษุสงฆ์

๗๘. เถยยสัตถสิกขาบทที่ ๖ แห่งสัปปาณกวรรคของภิกษุสงฆ์

๗๙. อริฎฐสิกขาบทที่ ๘ แห่งสัปปาณกวรรคของภิกษุสงฆ์

ทิฏฐวารรค ๑๐ สิกขาบท ตรงกับของฝ่ายภิกษุสงฆ์
ดังนี้

๘๐. อุกขิตตสัมภโคตสิกขาบทที่ ๙ แห่งสัปปาณก-
วารรคของภิกษุสงฆ์

๘๑. กัณฎกสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งสัปปาณกวารรคของ
ภิกษุสงฆ์

๘๒. สหรัम्मิกสิกขาบทที่ ๑ แห่งสหรัम्मิกวารรคของ
ภิกษุสงฆ์

๘๓. วิเลขนสิกขาบทที่ ๒ แห่งสหรัम्मิกวารรคของ
ภิกษุสงฆ์

๘๔. โมहनสิกขาบทที่ ๓ แห่งสหรัम्मิกวารรคของภิกษุ
สงฆ์

๘๕. ปหารสิกขาบทที่ ๔ แห่งสหรัम्मิกวารรคของภิกษุ
สงฆ์

๘๖. ตลสัตตติกสิกขาบทที่ ๕ แห่งสหรัम्मิกวารรคของ
ภิกษุสงฆ์

๘๗. อมุลกสิกขาบทที่ ๖ แห่งสหรัम्मิกวารรคของ
ภิกษุสงฆ์

๘๘. สัญจิจจสิกขาบทที่ ๗ แห่งสหรัम्मิกวารรคของ
ภิกษุสงฆ์

๘๙. อุบัติสสุตติกขาบทที่ ๘ แห่งสหัมมิกวรรคของ
ภิกษุสงฆ์

ธัมมิกวรรค ๑๐ สิกขาบท ตรงกับของฝ่ายภิกษุสงฆ์
ดังนี้

๙๐. กัมมปฏิพาหนสิกขาบทที่ ๙ แห่งสหัมมิกวรรค
ของภิกษุสงฆ์

๙๑. ฉันทอทัตตวาคมนสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งสหัม-
มิกวรรคของภิกษุสงฆ์

๙๒. ทัพพสิกขาบทที่ ๑๑ แห่งสหัมมิกวรรคของ
ภิกษุสงฆ์

๙๓. ปริณามนสิกขาบทที่ ๑๒ แห่งสหัมมิกวรรค
ของภิกษุสงฆ์

๙๔. รตนสิกขาบทที่ ๒ แห่งรัตนวรรคของภิกษุสงฆ์

๙๕. สุจิฆรสิกขาบทที่ ๔ แห่งรัตนวรรคของภิกษุสงฆ์

๙๖. มัญจปิจฐสิกขาบทที่ ๕ แห่งรัตนวรรคของภิกษุ

สงฆ์

๙๗. ตูโลนัทธสิกขาบทที่ ๖ แห่งรัตนวรรคของภิกษุ

สงฆ์

๙๘. กัณฐุปฎิจฉาตีสิกขาบทที่ ๘ แห่งรัตนวรรคของ

ภิกษุสงฆ์

๙๙. นันทสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งรัตนวรรคของภิกษุสงฆ์
 เสขียะอีก ๗๕ สิกขาบท รวม ๑๗๔ สิกขาบทที่พระผู้
 มีพระภาคทรงปรารภภิกษุสงฆ์บัญญัติไว้ซึ่งภิกษุณีสงฆ์ต้อง
 ปฏิบัติด้วยเป็นสิกขาบทที่หักออกมาจากสิกขาบทของภิกษุ
 ๒๒๐ สิกขาบท สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงปรารภภิกษุณี
 สงฆ์บัญญัติไว้ ๑๓๐ สิกขาบท ไม่ทั่วไปกับภิกษุสงฆ์ คือ ภิกษุ
 สงฆ์ไม่ต้องปฏิบัติ สิกขาบทของทั้ง ๒ ฝ่ายที่ไม่ทั่วไป คือ
 ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติเฉพาะฝ่ายเดียว ภิกษุณีสงฆ์ไม่ต้องปฏิบัติ
 และภิกษุณีสงฆ์ปฏิบัติเฉพาะฝ่ายเดียว ภิกษุสงฆ์ไม่ต้อง
 ปฏิบัติ มีจำนวน ๑๗๖ สิกขาบท คือ ปาราชิก ๔ สิกขาบทที่
 ทรงบัญญัติในฝ่ายภิกษุณี สังฆาทิเสส ๑๖ สิกขาบท คือ
 สิกขาบทที่ ๑-๒-๓-๔ สิกขาบทที่ ๖-๗ ของภิกษุสงฆ์และ
 สังฆาทิเสสที่บัญญัติในฝ่ายภิกษุณีอีก ๑๐ สิกขาบท อนิยต
 ๒ สิกขาบทของภิกษุสงฆ์ นิสสัคคีย์ ๒๔ สิกขาบท คือ
 สิกขาบทที่ ๔-๕ แห่งจีวรวรรค สิกขาบทที่ ๑-๒-๓-๔-๕-๖-๗
 แห่งโกสียวรรค สิกขาบทที่ ๑ สิกขาบทที่ ๔ สิกขาบทที่ ๙
 แห่งปัตตวรรคของภิกษุสงฆ์และนิสสัคคีย์ที่ทรงบัญญัติใน
 ฝ่ายภิกษุณีสงฆ์อีก ๑๒ สิกขาบท ปาจิตตีย์ ๑๑๘ สิกขาบท
 คือ โอวาทวรรค ๑๐ สิกขาบทของภิกษุสงฆ์ สิกขาบทที่ ๓
 สิกขาบทที่ ๕-๖ สิกขาบทที่ ๙ แห่งโภชนวรรคของภิกษุสงฆ์

สิกขาบทที่ ๑ แห่งอเจลกวรรคของภิกษุสงฆ์ สิกขาบทที่ ๔-๕
 สิกขาบทที่ ๗ แห่งสัปปาณกวรรคของภิกษุสงฆ์ สิกขาบทที่
 ๑ สิกขาบทที่ ๓ สิกขาบทที่ ๗ สิกขาบทที่ ๙ แห่งรัตนวรรค
 ของภิกษุสงฆ์ และปาจิตตีย์ที่ทรงบัญญัติในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์
 อีก ๙๖ สิกขาบท ปาฏิเทสนียะของภิกษุสงฆ์ ๔ สิกขาบทและ
 ปาฏิเทสนียะของภิกษุณีสงฆ์ ๘ สิกขาบท

สิกขาบทที่ภิกษุสงฆ์ภิกษุณีสงฆ์ศึกษาร่วมกันมี
 จำนวน ๑๗๔ สิกขาบท ได้แก่ สิกขาบทที่ทรงปรารภภิกษุสงฆ์
 บัญญัติไว้ซึ่งภิกษุณีต้องปฏิบัติด้วยที่กล่าวแล้ว สิกขาบทที่
 เป็นสาธารณบัญญัตินั้นมีเฉพาะของฝ่ายภิกษุสงฆ์ที่
 สาธารณะทั่วไปแก่ฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ คือต้องปฏิบัติด้วย
 สิกขาบทของฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ที่สาธารณณะทั่วไปแก่ฝ่ายภิกษุ
 สงฆ์ไม่มี

ภิกษุณีทั้งหลายต้องปฏิบัติรักษาไม่ล่วงละเมิด
 ปาราชิก ๔ สิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้ในฝ่ายภิกษุสงฆ์ด้วย แต่
 ภิกษุสงฆ์ไม่ต้องปฏิบัติรักษาปาราชิก ๔ สิกขาบทที่ทรง
 บัญญัติไว้ในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ในฐานะเป็นปาราชิก เพียง
 ปฏิบัติรักษาในฐานะเป็นสิกขาบทที่มีโทษต่ำลงมา คือ ภิกษุ
 สงฆ์มีสิกขาบทที่คล้ายกับปาราชิก ๔ สิกขาบท ที่ทรงบัญญัติ
 ขึ้นในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์แต่ปรับอาบัติต่ำกว่าอาบัติปาราชิก

นั่นเองปาราชิก ๔ สิกขาบทที่ทรงบัญญัติในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ คือ

๑. ภิกษุณีกำหนดยินดีการที่บุรุษผู้กำหนดจับต้องลูบคลำที่บริเวณใต้ไหปลาร้าลงมาเหนือเข้าขึ้นไป ต้องอาบัติปาราชิก ในการกำหนดยินดีการที่ถูกจับต้องนี้ฝ่ายภิกษุสงฆ์มีกายสังสัคคสิกขาบทแห่งสังฆาทิเสสปฏิบัติอยู่แล้ว ถ้าภิกษุกำหนดยินดีการที่สตรีจับต้องกาย ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๒. ภิกษุณีไม่ทักท้วงภิกษุณีผู้ต้องอาบัติปาราชิก ไม่บอกเรื่องนั้นให้ภิกษุณีอื่นทราบช่วยปกปิดความผิดของภิกษุณีผู้ต้องอาบัติปาราชิก ภิกษุณีผู้ปกปิดนี้ต้องอาบัติปาราชิกในการปกปิดความผิดเช่นนี้ ฝ่ายภิกษุสงฆ์มีทฎฐุจลลสิกขาบทที่ ๔ แห่งสัปปาณกวรรคปฏิบัติอยู่แล้ว ภิกษุปกปิดอาบัติชั่วหยาบคืออาบัติปาราชิกและอาบัติสังฆาทิเสสของภิกษุอื่น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๓. ภิกษุณีประพฤติดตามภิกษุผู้ถูกสงฆ์ที่พร้อมเพรียงกันลงอุกเขปนียกรรม โดยธรรม โดยวินัย โดยสัตตฤศาสน์ ถูกภิกษุณีทั้งหลายตักเตือนก็ยังประพฤติดอยู่อย่างนั้นถ้าถูกสงฆ์สวดสมณูภาสน์ครบ ๓ ครั้ง ต้องอาบัติปาราชิกในการประพฤติดตามภิกษุผู้ถูกสงฆ์ที่พร้อมเพรียงกันลงอุกเขปนียกรรมนั้น ฝ่ายภิกษุสงฆ์มีอุกขิตตสัมภคสิกขาบทที่ ๙ แห่งสัปป-

ปานกวรรคปฏิบัติอยู่แล้ว ถ้าภิกษุประพฤติตามภิกษุผู้ถูกสงฆ์
ลงอุกเขปนียกรรมเช่นนั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๔. ภิกษุณีกำหนดยินดีการที่บุรุษผู้กำหนดจับมือ จับ
มุมนั่งสมาธิ ยืนเคียงคู่ สนทนากัน มาที่นัดหมาย มาหาเดิน
ตามเข้าไปที่ลับ ถูกต้องกายกัน ต้องอาบัติปาราชิก ในการ
กำหนดยินดีการจับมือ จับมุมนั่งสมาธิ ถูกต้องกายกัน ฝ่าย
ภิกษุสงฆ์มีกายสังคคตสิกขาบทที่ ๒ แห่งสังฆาทิเสสปฏิบัติ
อยู่แล้ว ในการยืนเคียงคู่ มาที่นัดหมาย มาหา เดินตามเข้าไป
ที่ลับ ฝ่ายภิกษุสงฆ์มีอนิยตสิกขาบทปฏิบัติอยู่แล้ว การ
สนทนากัน ฝ่ายภิกษุสงฆ์มีธัมมเทสนาสิกขาบทที่ ๗ แห่ง
มุสาวาทวรรคปฏิบัติอยู่แล้ว

สรุปแล้วในเรื่องเหล่านี้ ฝ่ายภิกษุสงฆ์ว่าตามอนิยต
สิกขาบทที่ ๑ ปรับอาบัติสูงสุดถึงปาราชิก ตามอนิยตสิกขา
บทที่ ๒ ปรับอาบัติสูงสุดถึงสังฆาทิเสส นอกจากนี้ปรับอาบัติ
ปาจิตตีย์ นี้เป็นเหตุผลที่ภิกษุสงฆ์ไม่ต้องปฏิบัติสิกขาบทที่
ทรงบัญญัติในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ ในสิกขาบทที่ปรับอาบัติ
สังฆาทิเสสอาบัติปาจิตตีย์ก็เช่นกัน โดยส่วนมากทางฝ่าย
ภิกษุสงฆ์มีสิกขาบทที่ต้องปฏิบัติอยู่แล้ว เช่น ภิกษุณีรู้ยังไม่
บอกพระราชา สงฆ์ คณะ สมาคมหรือกลุ่มชนให้ทราบบวช
ให้สตรีผู้เป็นใจรต้องโทษประหาร ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

ในเรื่องการบวชให้โจรนี้ ฝ่ายภิกษุสงฆ์ต้องอาบัติทุกกฏเท่านั้น ตามที่พระผู้มีพระภาครับสั่งไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย โจรที่มีชื่อโด่งดังไม่พึงให้บวช รูปใดให้บวชต้องอาบัติทุกกฏ” ภิกษุณีฉันกระเทียมต้องอาบัติปาจิตตีย์ ในเรื่องการฉันกระเทียมนี้ ฝ่ายภิกษุสงฆ์ต้องอาบัติทุกกฏตามที่พระผู้มีพระภาครับสั่งไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลายภิกษุไม่พึงฉันกระเทียมรูปใดฉันต้องอาบัติทุกกฏ”

นอกจากนี้เป็นเรื่องที่จะพึงปฏิบัติของสตรี บุรุษไม่ต้องปฏิบัติ ในส่วนแห่งสิกขาบทของภิกษุสงฆ์ก็เช่นกัน ที่เป็นเรื่องซึ่งบุรุษจะพึงปฏิบัติ สตรีไม่ต้องปฏิบัติสิกขาบทเหล่านั้น ภิกษุณีสงฆ์ไม่ต้องปฏิบัติ ความจริงสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติในฝ่ายภิกษุสงฆ์นั้นมีจำนวนมากกว่าที่ทรงบัญญัติในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ถึง ๙๐ สิกขาบท นี้ นับเฉพาะที่มาในพระปาติโมกข์คือของภิกษุมี ๒๒๐ สิกขาบท ของภิกษุณีมี ๑๓๐ สิกขาบท แต่ที่ภิกษุณีสงฆ์มีสิกขาบทมากถึง ๓๐๔ สิกขาบทนั้นเพราะต้องปฏิบัติของฝ่ายภิกษุสงฆ์อีก ๑๗๔ สิกขาบท

เสทโฆจนคาถา

เนื้อหาที่น่าสนใจเสทโฆจนคาถา เป็นคาถาซึ่งเมื่อแปลตามตัวอักษรแล้วทำให้ผู้คิดหาความหมายแห่งคาถาว่า หมายถึงอะไรต้องเหงื่อแตก ท่านพระอุบาลีเถระนำข้อความมาแสดงในรูปคาถาเป็นลักษณะการทนายปัญหา ไม่มีคำตอบ มีอธิบายอยู่ในอรรถกถา การตั้งปัญหาอย่างนี้ โบราณจารย์เรียกว่า“ปเหพี” เสทโฆจนคาถามีจำนวนประมาณ ๔๐ คาถา เป็นคาถาที่ผู้คิดความหมายต้องตีความทุกคาถา แต่ก็พอจะเข้าใจความหมายตามแนวที่อรรถกถาอธิบายไว้คาถาที่ ๑ ว่า “อส์วาโส ภิกขุหิ ภิกขุณีหิ จ สมโภโค เอกจโจ ตหิ น ลพภติ อวิปปวาเสน อนาปตติ ปญหา เมสา กุสเลหิ จินติตา”

“ภิกษุทั้งหลายไม่อยู่ร่วมกับภิกษุณีทั้งหลายความสนิทชิดเชื้อบางอย่างในบุคคลนั้นทำไม่ได้ เพราะไม่อยู่ปราศไม่ต้องอาบัติปัญหาข้อนี้ท่านผู้ฉลาดทั้งหลายคิดกันแล้ว”

ภิกษุกับภิกษุณีไม่อยู่ร่วมกันอยู่แล้ว อนึ่งตามครุธรรมข้อที่ ๒ ว่า “ภิกษุณีไม่พึงอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ” และสิกขาบทว่า “ภิกษุณีจำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์” นั้น มิได้หมายถึงให้ภิกษุกับภิกษุณีอยู่ในอาวาสเดียวกันอาวาสที่ไม่มีภิกษุ ได้แก่ อาวาสที่ภิกษุณีไม่สามารถไปรับโอวาทได้

หมายถึงสำนักภิกษุณีที่ไม่มีภิกษุผู้จะให้โอวาทอยู่
ภายในระยะ ๑ โยชน์ หรือเส้นทางที่จะไปยังสำนักภิกษุณีนั้น
ไม่ปลอดภัย ไม่สะดวก ภิกษุไม่สามารถเดินทางไปให้โอวาท
ได้ ตามข้อความที่ปรากฏในอารามวรรค ว่า “ภิกษุณีทั้งหลาย
เข้าสู่อารามของภิกษุทั้งหลายโดยไม่บอก” ก็หมายความว่า
มิได้อยู่ในอารามเดียวกัน และตามที่ปรากฏในโอวาทวรรคว่า
“ภิกษุณีทั้งหลายไปรับโอวาทจากท่านพระจูฬปันถกแล้วกลับ
จนพลบค่ำ ประตูเมืองปิดเข้าเมืองไม่ได้ต้องพักค้างคืนนอก
เมือง” ก็เช่นเดียวกันข้อความใน เสทโฆจน คาถาว่า “ภิกษุ
ทั้งหลายไม่อยู่ร่วมกับภิกษุณีทั้งหลาย” นี้มิได้หมายถึงการไม่
อยู่ร่วมอาวาสแห่งเดียวกัน แต่หมายถึงไม่อยู่ร่วมกันใน
อุโบสถและปวารณาเป็นต้น คือ ไม่มีสังวาส ได้แก่กรรมที่ทำ
ร่วมกัน อุทเทศที่สวดร่วมกันนั่นเอง

คาถาบทนี้ท่านนำข้อความว่า “น ภิกขเว ภิกขุณิยา
นินนุณปริสาย ปาติโมกข์ อุตทิสิตัพพ” “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่
พึงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงในบริษัทที่มีภิกษุณีนั่งอยู่ด้วย” และ
ข้อความว่า “น ภิกขเว ภิกขุณิยา นินนุณปริสาย ปวาเรตัพพ”
“ภิกษุทั้งหลายภิกษุไม่พึงปวารณาในบริษัทที่มีภิกษุณีนั่งอยู่
ด้วยมาประพันธ์เป็นคาถาให้คิดกัน ข้อความว่า “ความสนิท
ชิดเชื้อบางอย่างในบุคคลนั้นทำไม่ได้” ท่านอธิบายว่าความ

สนิทชิดเชื่อได้แก่ความสนิทสนมทางเมถุนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่สมควรกระทำในบุคคลนั้นคือในมารดา แต่ความสนิทชิดเชื่อที่สมควรเช่นการให้อาบน้ำการให้รับ ประทานอาหาร มารดา ทำให้บุตรได้

ส่วนวิมตฺติโนทนี อธิบายโดยนัยอื่นว่า ความสนิทชิดเชื่อที่ไม่สมควร คือ การอยู่ร่วมกันในอุโบสถนั่นเอง ซึ่งทรงห้ามกระทำร่วมกับอนุปสัมบัน

ข้อความว่า “เพราะไม่อยู่ปราศ ไม่ต้องอาบัติ” คืออยู่ร่วมกันก็ไม่ต้องอาบัติหมายถึงภิกษุณีผู้เป็นมารดานอนร่วมกับอนุปสัมบันผู้เป็นบุตรไม่ต้องอาบัติ ท่านนำข้อความเรื่องที่สตรีมีลูกยังไม่เลิกนมมาบวชเป็นภิกษุณี ลูกมาอยู่ด้วย และข้อความเรื่องที่สตรีคนหนึ่งมีครรภ์มาบวชในสำนักภิกษุณีแล้วคลอดบุตรนางไม่รู้จะปฏิบัติอย่างไร พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้เลี้ยงดูจนกว่าจะรู้เตียงสา คือจนกว่าจะเคี้ยว จะกิน จะอาบน้ำ จะแต่งตัวได้ด้วยตนเอง

เมื่อภิกษุณีต้องเลี้ยงดูบุตรก็ต้องนอนร่วมกับบุตรซึ่งเป็นอนุปสัมบัน คาถานี้แม้ดูอธิบายจากอรรถกถาฎีกา ก็ยังตีความยากต้องค้นที่มาแห่งข้อความที่ท่านนำมาประพันธ์เป็นคาถาด้วย สมแล้วที่เรียกว่า “เสทโฆจนคาถา”

คาถาที่ ๒๑ ว่า

“น จาปี ญตติ น จ ปน กมมวาจา

น เจหิ ภิกขุติ ชิโน อโวจ

สรณคมนมปี น ตสส อตถิ

อุปสมบทา จสส อกุปปา

ปญหา เมสา กุสเลหิ จินติตา”

“ญัตติกี่ไม่ได้สวด กรรมวาจาก็ไม่ได้สวด พระชินเจ้า
ก็มีได้รับสั่งว่า เธอจงมาเป็นภิกษุเถิดไตรสรณคมน์เขาก็ไม่ได้
รับ แต่อุปสมบทกรรมของบุคคลนั้นไม่เสีย ปัญหาข้อนี้ ท่าน
ผู้ฉลาดทั้งหลายคิดกันแล้ว”

การบวชเป็นพระภิกษุ นั้น พระพุทธเจ้าบวชให้ด้วย
รับสั่งว่า “เอหิ ภิกขุ : เธอจงมาเป็นภิกษุเถิด” ผู้ที่บวชกับ
พระพุทธเจ้าเมื่อพระองค์มีรับสั่งดังนี้ ก็เป็นผู้ดำรงอยู่ในภิกขุ
ภาวะ เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระ
ศาสนาในทิศต่าง ๆ ได้มีกุลบุตรผู้มุ่งบรรพชาอุปสมบทมาก
พระสาวกทั้งหลายได้พากุลบุตรเหล่านั้นมาเพื่อจะให้พระ-
พุทธเจ้าบวชให้

ต่อมา พระผู้มีพระภาคได้ทรงอนุญาตให้พระสาวก
บรรพชาอุปสมบทให้กุลบุตรผู้มุ่งบรรพชาอุปสมบทในที่ที่ไป
ประกาศพระศาสนาพระสาวกบวชให้ด้วยการให้ผู้มุ่ง

อุปสมบทรับไตรสรณคมน์ คือ เปล่งวาจาถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ ๓ ครั้งเมื่อผู้มุ่งบรรพชาอุปสมบท กล่าวจบก็เป็นผู้ดำรงอยู่ในภิกขุภาวะ

ต่อมา พระผู้มีพระภาคมีพระประสงค์จะทรงยกเลิกการอุปสมบทที่ไม่รัดกุมแล้วทรงอนุญาตการอุปสมบทที่รัดกุมหนักแน่นจึงมีรับสั่งให้ภิกษุสงฆ์บวชให้กุลบุตรด้วยวิธีบัญญัติจตุตถกรรมวาจา มีการชุมนุมสงฆ์สวดประกาศหรือขอมติที่ประชุมเพื่อรับกุลบุตรผู้มุ่งอุปสมบทเข้าหมู่บวชเป็นภิกษุ

การบวชเป็นภิกษุจะสำเร็จได้ด้วยวิธีทั้ง ๓ นี้ ในคาลา กล่าวว่ายัตติจตุตถ กรรมวาจาสงฆ์ก็ไม่ได้สวดให้ พระพุทธเจ้าก็มีได้บวชให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุ พระสาวก ก็ไม่ได้ให้เขารับไตรสรณคมน์ แต่การอุปสมบทของเขาใช้ได้ไม่เสีย ข้อความนี้ท่านบอกไว้ให้ครึ่งหนึ่งคือบอกเรื่องการบวชปิดไว้ครึ่งหนึ่งคือปิดไม่บอกว่า เป็นการบวช ของใคร โบราณจารย์ท่านเรียกข้อความลักษณะนี้ว่า “เอกัจฉันนาปเหพี” ปิดไว้ส่วนหนึ่ง คือปิดส่วนที่ว่าเป็นการบวชของใคร

ปัญหาข้อนี้ท่านหมายถึงการบวชของพระนางมหาปชาบดีโคตมี คาลาที่ ๓๙ ว่า

“อุโภ ปริบูรณ์วิสติวสุสา อุภินันฺ อเอกุปชฌาโย
เอกาจริโย เอกา กมฺมาจา เอโก อุปสมฺปนฺโน เอโก
อนุปสมฺปนฺโน ปญฺหา เมสา กุณฺเลหิ จินฺติตา”

“ทั้ง ๒ มีอายุครบ ๒๐ ปี ทั้ง ๒ มีพระอุปัชฌาย์รูป
เดียวกันมีอาจารย์รูปเดียวกัน สวดกรรมวาจาเดียวกัน คน
หนึ่งเป็นอุปสัมบัน (คือบวชขึ้น) คนหนึ่งเป็นอนุปสัมบัน (คือ
บวชไม่ขึ้น) ปัญหาข้อนี้ท่านผู้ฉลาดทั้งหลายคิดกันแล้ว”

ในการที่สงฆ์อุปสมบทให้กุลบุตรด้วยวิธีญัตติจตุตถ
กรรมวาจานั้น กุลบุตรผู้มุ่งอุปสมบท ๒ คน ๓ คนมีพระ
อุปัชฌาย์รูปเดียวกันมีอาจารย์สวดกรรมวาจารูปเดียวกัน
สวดกรรมวาจาเดียวกันได้ การอุปสมบทไม่เสีย พระผู้มีพระ
ภาคทรงอนุญาตไว้ แต่ในกาลนี้ท่านกล่าวว่าคนหนึ่งบวช
สำเร็จเป็นภิกษุคนหนึ่งบวชไม่สำเร็จ

อรรถกถาอธิบายว่า ถ้าสามเณรที่จะอุปสมบทเป็น
ภิกษุ ๒ รูปนั้น รูปหนึ่งมีฤทธิ์นั่งท่ามกลางสงฆ์กันพื้นพื้นแม้
เพียงปลายเส้นผม สามเณรรูปนั้น เป็นอุปสัมบันหรือแม้ถ้า
สงฆ์มีฤทธิ์นั่งในอากาศก็ไม่พึงทำกรรมแก่ผู้นั่งอยู่ที่พื้น ถ้าทำ
กรรมนั้นใช้ไม่ได้

เรื่องที่สงฆ์ทำกรรมแก่ผู้นั่งในอากาศไม่ขึ้นนี้ ท่านนำ
ข้อความว่า อิทฺธิยา เวหาเส จิตฺตจตุตฺโต กมฺมํ กเรยฺย,

อกมมัม น จ กรณียํ สงฆํจตุตถวรรคมีภิกษุผู้อยู่ในอากาศด้วย
ฤทธิ์เป็นที่ ๔ ทำกรรม ไม่จัดเป็นกรรมและไม่ควรทำ มา
ประพันธ์เป็นคาถาให้คิดกัน

นี่เป็นส่วนเนื้อหาที่น่าสนใจซึ่งเลือกมาเฉพาะที่พึง
ทราบเพิ่มจากเล่ม ๑-๗ ยัง มีเนื้อหาที่สำคัญอีกมาก พึงศึกษา
โดยตรงจากเรื่องนั้น ๆ การศึกษาคัมภีร์ปริวารแห่งพระวินัย
ปิฎกจะทำให้เป็นผู้ฉลาดรอบรู้ตามที่ท่าน กล่าวเป็นคาถาสรุป
ไว้ดังนี้ ก็พระวินัยธรผู้เรื่อนาม มีปัญญามาก ทรงสุตะ มี
วิจารณ์ญาณตามแนวทางของท่านบูรพาจารย์ในที่ นั้น ๆ คิด
แล้วให้เขียนข้อพิสดารและสังเขปนี้ไว้ในสายกลาง ตาม
แนวทางที่วางไว้ซึ่งจะนำความสะดวกมาให้แก่เหล่าศิษย์
คัมภีร์นี้เรียกว่า “ปริวาร” มีทุกเรื่องพร้อมทั้งลักษณะ มีอรรถ
โดยอรรถในสังคหกรรม มีธรรมโดยธรรมในบัญญัติ ห้อมล้อม
พระศาสนา ดุจสาครล้อมรอบชมพูทวีป ฉะนั้นพระวินัยธร
เมื่อไม่รู้คัมภีร์ปริวาร ไฉนจะวินิจฉัยธรรมได้ ความเคลือบ
แคลงของพระวินัยธรที่เกิดในวิบัติ วัตถุบัญญัติ อนุบัญญัติ
บุคคล เอกโตบัญญัติ อุกโตบัญญัติ โลกวัชชะ และปีณณัตติ
วัชชะ ย่อมขาดสิ้นไปด้วยคัมภีร์ปริวาร

พระเจ้าจักรพรรดิสง่างามในกองทัพฉันท ไกรสรสง่า
งามในท่ามกลางฝูงมฤคฉันท พระอาทิตย์แผ่สร้านด้วยรัศมี

เจ็ดจำฉันใด พระจันทร์ส่องสว่างดงามในหมู่ดาวฉันใด พระ
พรหมสง่างามในหมู่พรหมฉันใด ท่านผู้นำสง่างามในท่าม
กลางหมู่ชนฉันใด พระสัทธรรมและพระวินัยย่อมนสง่างาม
ด้วยคัมภีร์ปริวาร ฉันนั้นแล

พระไตรปิฎก ฉบับกระเป๋าท่าน้ำที่ ๘

จบ